T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLETEN

Cilt/Vol.: 88 - Sayı/Issue: 313
Aralık/December 2024

https://belleten.gov.tr

Başvuru/Submitted: 11.12.2023
Kabul/Accepted: 07.10.2024

DOI: 10.37879/belleten.2024.811

Araştırma Makalesi/Research Article

Osmanlı Devleti'nin Saros Körfezi'nde Bir Asırlık Tahkimat Çabası (1730-1832)

A Century Long of Fortification Efforts in the Saros Gulf of the Ottoman State (1730-1832)

Diren Çakılcı*

Öz

17. yüzyılda Saros Körfezi'nde bazı kadim askerî yapılar ayakta olmasına rağmen Osmanlı Devleti tarafından kullanılmamaktaydı. 18. yüzyılda ise körfezdeki kaçakçılık ve asayiş sorunlarını önlemek için askerî birimlere ihtiyaç duyulmuş, bölgede yeni askerî yapıların inşası planlanmıştır. Bu çerçevede körfezde bulunan adada Yeni Megariz Kalesi (Kale-i Cedîd) inşa edilmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında Rus donanmasının saldırıları ve yüzyıl sonunda Napolyon'un Mısır'a sefer düzenlemesiyle Akdeniz'de güvenlik sorunu yaşanması, Saros Körfezi'nde de birtakım yeni askerî önlemleri gerekli kılmıştır. Bu çerçevede III. Selim döneminin tahkimat politikasına uygun olarak 1799 itibariyle, adada bazı yeni tabyalar ve körfez sahilinde İbrice Limanı, Karaçalıaltı, Bakla Burnu, Kabatepe tabyaları inşa edilmiştir. 19. yüzyıl başlarında gelişen Osmanlı-Rus savaşları ve bilhassa 1821 Rum İsyanı sırasında Saros Körfezi istihkâmları tamir edilmiş, mü-

* Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü - Assoc. Prof., Akdeniz University, Faculty of Letters, Department of History, Antalya/TÜRKİYE, direncakilci@akdeniz.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-8340-2536

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Citation/Atıf: Çakılcı, Diren, "Osmanlı Devleti'nin Saros Körfezi'nde Bir Asırlık Tahkimat Çabası (1730-1832)", *Belleten*, C 88/S. 313, 2024, s. 811-844.

himmat bakımından desteklenmiş, personel ihtiyacı karşılanarak teyakkuz hâli canlı tutulmaya çalışılmıştır. Buna rağmen birtakım askerî disiplinsizlik neticesinde istenilen verim alınamamıştır. 1830'a gelindiğinde, Osmanlı Devleti körfezdeki askerî yapıların malî, askerî ve idari sorunlarından dolayı gücünü Çanakkale Boğazı'na yoğunlaştırmayı tercih etmiştir. Saros Körfezi, 19. yüzyılın ikinci yarısında artık askerî öneminden ziyade sosyo-ekonomik özellikleriyle ön plana çıkacaktır.

Bu araştırmada, günümüze ulaşmayan Saros Körfezi istihkâmlarının yer, isim ve tarihlerini tespit ederek literatüre kazandırmak, 18. yüzyıl Osmanlı tahkimat reformları yazımına katkı sunmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Saros Körfezi, Manastır/Tavşan Adası, Megariz Kalesi, İbrice Limanı, Osmanlı Askeri Yapıları.

Abstract

In the 17th century, there were still some ancient military structures in the Gulf of Saros, but they were not used by the Ottoman State. In the 18th century, new military units were needed to prevent smuggling and public order problems in the gulf. In this context, the New Megariz Castle (Kale-i Cedîd) was built on the island in the gulf. The attacks of the Russian navy in the second half of the century and the security problems in the Mediterranean with Napoleon's expedition to Egypt at the end of the century required some new military measures in the Saros Gulf. In this context, according to the fortification policy of the Selim III period, some new bastions were built on the island in 1799 and the bastions of Ibrice Port, Karaçalıaltı, Bakla Burnu and Kabatepe were built on the coast of the gulf. At the beginning of the 19th century, during the Ottoman-Russian wars and especially during the Greek uprising of 1821, the fortifications of the Saros Gulf were repaired, supplied with ammunition and manpower so that they could be active at all times. However, due to some military indiscipline, the desired efficiency could not be achieved. In the 1830s, the Ottoman State preferred to concentrate its power in the Dardanelles due to the financial, military and administrative problems of the military structures in the Gulf. In the second half of the 19th century, the Saros Gulf came to the fore with its socio-economic characteristics rather than its military importance.

The aim of this study is to identify the locations, names and histories of the Saros Gulf fortifications that have not survived to the present day, and to contribute to the literature on the Ottoman fortification reforms of the 18th century.

Keywords: Gulf of Saros, Manastır/Tavşan Island, Megariz Castle, İbrice Port, Ottoman Military Structure.

Giriş

Günümüzde Saros olarak bilinen ve Ege Denizi kuzeyinde, Çanakkale ile Edirne illeri sahilinde bulunan bölge, Osmanlı döneminde Muarız Körfezi olarak adlandırılmıştı. Daha eski tarihlerde, burada bulunan aynı isimli yerleşim yerinden[1] hareketle Megariz Denizi olarak isimlendirilen bu körfez için Osmanlı son döneminde kullanılan Muarız ismi de esasında Megariz isminin hatalı yazılmasıyla galatımeşhur olmuştu.[2] Körfez, Osmanlı Devleti'nin topraklarını Avrupa kıtasına genişlettiği ilk dönemden 19. yüzyıla kadar önemini sürdürmüş, hem ticari hem de askerî özellikleriyle ön plana çıkmıştı. Buna rağmen bölgede yapılan tarihi ve arkeolojik çalışmalar genellikle Doğu Roma dönemine kadar getirilmekle birlikte Osmanlı dönemine ilişkin değerlendirmeler oldukça sınırlı tutulmuştur. Osmanlı dönemine dair arkeolojik kalıntıların azlığı bir yana, özellikle Osmanlı arşivlerinin söz konusu bu araştırmalarda kapsamlı bir şekilde değerlendirilmemiş olması, bu dönem hakkında detaylı bilgiye ulaşmayı önlemiştir. Bu çalışmada temel amaç Saros Körfezi'nin Osmanlı hâkimiyetindeki dönemine dair ayrıntıları, Osmanlı arşiv evrakından elde edilecek verilerle birleştirmek ve tespit edilecek sonuçları önümüzdeki süreçte bölge özelinde gündeme gelebilecek bilimsel araştırmaların hizmetine sunmaktır. Çalışmanın sonuçları, Eskiçağ'dan günümüze Saros Körfezi'ne dair kesintisiz bir tarihi bakışın gerçekleştirilmesinde aydınlatıcı olacaktır. Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki, özellikle körfezde yer alan arkeolojik kalıntıların tarihi izleri arşiv evrakında 18. yüzyıl başlarına kadar uzanmakta ve 19. yüzyıl ortalarına dek sürmektedir.

Bölgedeki askerî yapıların varlığı, iki yüzyıl boyunca Akdeniz'de yaşanan askerî hareketliliğin sonucudur. Osmanlı Devleti'nin siyasi ve askerî tarihiyle paralel olarak; özellikle 18. yüzyılın ikinci ve 19. yüzyılın ilk yarısında meydana gelen Os-

1 Osmanlı Devleti klasik dönemine ait arazi kayıtlarında Megariz (Magariz) yerleşiminin aynı isimle varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Bk. M. Mustafa Kulu, "1530'da Çanakkale Yöresinde Yerleşme ve Nüfus", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 2/2, 2004, s. 222; Sevgi Akın, *Osmanlı Klasik Döneminde Tekirdağ ve Keşan: 1456-1556*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2014, s. 77. 19. yüzyıl haritalarında Sazlıdere ile Çeltik yerleşimleri arasında bulunan Magariz köyü varlığını sürdürmüştür. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Haritalar (HRT.h), 1017. Kadim Megariz yerleşiminin bugünkü ismi Gökçetepe Köyü'dür. Bk. Ek 2.

2 Nitekim Osmanlı arşiv evrakı arasında 18. yüzyıla ait bazı belgelerde Megariz ismi kullanılmışsa da belgelerin çoğunluğunda ve özellikle 19. yüzyıla ait olanlarda artık Muarız yazımının tercih edildiği görülmektedir. Megariz isminin kullanıldığı örnekler için bk. BOA, Cevdet Evkaf (C.EV), 436/22093; BOA, Bab-ı Asafi, Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d) 137/95; BOA, A.DVNSMHM.d, 137/97.

manlı-Rus Savaşları, 18. yüzyıl sonlarında Napolyon Bonapart liderliğinde Fransa'nın Akdeniz'de yarattığı tehdit ve 1821 yılında patlak veren Rum İsyanı'nın bu bölgeye yayılan ateşi Çanakkale Boğazı'nda olduğu gibi Saros Körfezi'ndeki askerî tahkimatı doğrudan etkilemiştir. Hümeyra Bostan tarafından hazırlanan doktora çalışmasında söz konusu tehditlere önlem almak amacıyla Osmanlı Devleti'nin boğazdaki tahkimat çalışmaları için 1772-1774, 1778-1788 ve 1792-1808 olmak üzere yapılan dönemlendirme,[3] aşağıda izah edileceği üzere Saros Körfezi için de geçerlidir. Özellikle birinci ve üçüncü dönemde Akdeniz Boğazı'nda gerçekleştirilen tahkimat çalışmalarının uzantısı olarak Saros Körfezi'nde de faaliyetler yürütüldüğü ve bölgenin boğaz istihkâmlarıyla birlikte kapsamlı projelere dahil edildiği anlaşılmaktadır. Çalışma kapsamında, arşiv kaynaklarından elde edilen verilerle 18. yüzyıl ve 19. yüzyılda körfezde tahkim edilmiş olan söz konusu kale ve çok sayıda tabyanın konum, özellik, işlev ve buralarda görevli askerlerin statüsü değerlendirilmiş, 19. yüzyılın ilk yarısını takiben körfezin değişen askerî önemi tartışılmıştır. Ancak bundan önce, ilk etapta 17. yüzyıl sonlarına kadarki süreçte bölgenin tarihi ele alınmıştır.

18. Yüzyıl Öncesinde Saros Körfezi

14. yüzyılın ikinci yarısında Süleyman Paşa önderliğinde önce Çimpe Kalesi'ni ele geçiren ardından Gelibolu ve Trakya'ya uzanan sahada fetihler yapan Osmanlı Devleti[4], 1361 yılına gelindiğinde I. Murad komutanlığında Edirne'yi fethetmişti. İşte bu kısa aralıkta bu çalışmanın konusu olan Saros Körfezi kıyıları ve bu bölgedeki küçük kaleler ele geçirilmişti. Fethin akabinde Saros Körfezi sahilleriyle ilgili en ayrıntılı bilgiler 16. yüzyıla ait olup, Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriyye*'sinde yer almaktadır. Kitabının Megariz Denizi başlıklı bölümünde denizcilerin söz konusu körfezde nasıl hareket etmesi ve nelere dikkat etmesi gerektiğini anlatan Piri Reis, hazırladığı körfez haritasında önemli konumları işaretlemiş, bu makalenin konusu olan bazı askerî yapılarla ilgili de bilgiler aktarmıştır.

Piri Reis'e göre körfeze giren gemiler rüzgâr yardımıyla kuzey sahilde (Megariz sahili denmektedir) bulunan İbrice Limanı'nda demir atabilirdi. İbrice Limanı, kıyı-

3 Hümeyra Bostan, *Defending The Ottoman Capital Against The Russian Threat: Late Eighteenth Century Fortifications of Istanbul*, İstanbul Şehir Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020, s. 269.

4 Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de takip ettiği ilk fetih güzergahı hakkında bk. Metin Tetik, "Gelibolu Yarımadası'nda İlk Osmanlıların Fetih Güzergâhı ve Gelibolu'nun Fethi (1354)", *Osmanlı Araştırmaları*, 61, 2023, s. 43-82.

yı sol tarafa alıp ilerlendiğinde gemilerin karşısına çıkan yumru şeklindeki burnun bulunduğu yerdeydi ve iki tarafı dağlık, liman içi ise düzlük bir mevki idi. Bu liman tahıl sevkiyatı için kullanılmaktaydı. Körfeze gelen barça[5] tipi daha büyük gemiler ise güney sahilde bulunan Bolayır'ın hemen altındaki Bakla Burnu'na demir atardı. Bakla Burnu önünde bulunan üç küçük ada ise gemilerin yön tayini için önemli bir kerteriz vazifesi görmekteydi.[6] Piri Reis'in Megariz Denizi haritasına göre körfezin kuzey kıyısında sırasıyla Bayezid Pınarı (bugün Yaylaköy Sahili) ve Abdi Pınarı (bugün Erikli sahili) mevkileri bulunmaktaydı. Bu iki merkez arasında "*bu bir harap hisarlıktır*" notu düşülen ve kullanılmayan askerî bir yapı işaretlenmişti. Abdi Pınarı'nın işaretlendiği koydan sonra bahse konu yumru burnun hemen ardında İbrice Limanı yer almaktaydı. İbrice Limanı geçildikten sonra, haritada belirtilen ikinci askerî yapı olan Megariz Kalesi'ne ulaşılırdı, ancak Piri Reis'in düştüğü nota göre burası da harap yani kullanılamaz hâldeydi. Körfezin sonunda yer alan kumsalın ardında, döneme ilişkin arşiv evrakında da konum tariflerinde sıkça kullanılan Kavak Köyü bulunmaktaydı. Kavak Köyü'nden dönerek körfezin güney sahiline geçildiğinde, Osmanlı kuvvetlerinin ilk Rumeli fetihlerinde üs olarak kullandıkları ünlü Bolayır yerleşimi ve hemen onun altında körfezin ikinci demir atma mevki olan Bakla Burnu yer almaktaydı. Bakla Burnu'ndan güneybatıya doğru devam edildiğinde yer alan Ece Ovası ve Ece Limanı söz konusu haritada gösterilen diğer mevkiler arasındaydı. Piri Reis Megariz Denizi haritasında körfezin iç kesiminde yer alan birbirine yakın üç adayı da göstermiş, en büyüğünü Tavşan Adası olarak isimlendirmişti.[7] Piri Reis'in 16. yüzyıl ortasına dair bilgilerine göre Saros Körfezi'nde harap da olsa sadece iki askerî yapı bulunmaktaydı. Bunlardan ilki bugünkü Yaylaköyü sahiline tesadüf etmektedir.[8] İkinci ve en önemlisi ise körfeze de ismini veren bugün Gökçetepe Kalesi olarak bilinen Megariz Kalesi'ydi.[9] 16. yüzyıl ortalarında bölgeyi dolaşan Evliya Çelebi'nin de

5 Ticaret ve savaş gemisi olarak kullanılan barçalar, altı düz, iki veya üç direkli bir yelkenli türüdür. İdris Bostan, "Gemi, Osmanlı Dönemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 14, s. 14-15.

6 Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriyye*, Library of Congress Kataloğu Num. 2021667235, s. 356a-356b. (Erişim: https://www.loc.gov/item/2021667235 son erişim tarihi: 11.12.2023.

7 Bk. Ek 1.

8 İsmail Hakkı Kurtuluş, *Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2020, s. 479.

9 Körfezde yer alan kalelerin konu edildiği kapsamlı bir çalışmada, aşağıda detaylarıyla aktarılacak olan günümüz Mecidiye Kalesi'nin eski Megariz Kalesi olduğu tahminen iddia edilmiştir. Ancak Osmanlı arşiv evrakının sunduğu bilgiler, yine aşağıda izah edileceği üzere Mecidiye Kalesi olarak bilinen yerin Osmanlı döneminde inşa edilen İbrice Tabyası, buranın yaklaşık 10 km

Enez, Malkara, İpsala, Bolayır, Keşan ve Gelibolu'daki Eksimil Kalesi haricinde bir kaleden bahsetmemesi körfez sahillerinde herhangi bir askerî yapının bulunmadığı düşüncesini güçlendirmektedir.[10] İbrice Limanı ile Bakla Burnu ise özellikle tahıl ticaretinde kullanılan demir atmaya müsait iki limandı.

Piri Reis'in Tavşan Adası olarak isimlendirdiği körfez içindeki büyük adanın diğer ismi Manastır veya Panaya Adası olarak bilinmekteydi. Osmanlı arşivinden elde edilen bilgilere göre bu ada üzerinde Bizans döneminden beri bir manastır bulunmakta, müştemilatı, arazileri ve ibadet mekanlarıyla büyük bir kompleks olan manastırda keşişler yaşamaktaydı. Fetih sırasında adada bulunan manastır ve keşişlere herhangi bir yaptırım uygulanmamış, tam aksine padişah tarafından verilen ahidnâmeyle güvenlikleri teminat altına alınmıştı. Kendi mülklerini ve manastır vakfına ait arazileri tasarruf etmeye, bu çerçevede söz konusu adada ikamete devam eden keşişlere bunun karşılığında tek bir görev verilmiş, körfeze gelen düşman gemileri ile korsan hareketlerini Gelibolu'ya bildirmekle yükümlü tutulmuşlardı.[11] Bu bilgi de söz konusu dönemde körfez sahillerinde herhangi bir askerî yapının mevcut olmadığı fikrini destekler mahiyettedir.

14. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar geçen sürede Saros Körfezi'nin gündemi genellikle tahıl kaçakçılığı olmuştu.[12] Bunun haricinde bölgede ciddi bir askerî

---

doğusunda yer alan Gökçetepe Kalesi'nin ise kadim Megariz Kalesi olduğunu göstermektedir. İlgili çalışma için bk. Kurtuluş, *agt.*, s. 425-426.

10 Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, C I, 5. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 200-204.

11 Kanuni Sultan Süleyman döneminde kurulan Süleymaniye Camii ve İmareti Vakfı'nın emlakı arasında bulunan Anafartalar ve tevabii mülhakatına bağlı olan Manastır Adası, söz konusu vakfın gelir kalemleri arasında da yer almaktaydı. Bu nedenle manastır sakinleri yıllık vergilerini ilgili vakfa vermekle yükümlüydü. İlerleyen dönemde gerek vakfa bağlı işlemler nedeniyle alınan vergilerde gerekse manastırın mülkü olan zeytinlik gibi alanlarda Megariz muhafızı ünvanına sahip bazı zabitler usulsüzlüğe başvurmuş, buna rağmen manastıra verilmiş olan ahidnâme gereğince imtiyazları korunmaya devam etmiştir. BOA, C.EV, 436/22093.

12 Doğu Trakya ve hinterlandındaki Rumeli coğrafyasının tahıl ambarı pozisyonundaki statüsü bu bölgeden izinsiz tahıl ihracını beraberinde getirmekteydi. Daha 16. yüzyılın ortasında 1585 tarihinde Keşan kadısına gönderilen bir emirde, İbrice İskelesi'ne gemi yanaşmasının yasak olduğu, buradan açık denizde bulunan gemilere tahıl satışının yapılmaması gerektiği hatırlatılarak sert tedbirler alınması gerektiği belirtilmişti. BOA, A.DVNSMHM.d, 60/179. 1700'lü yıllara gelindiğinde körfeze dair arşiv evrakının konusu yine aynıdır. Mesela 1707'de Muarız, Karaçalı ve Kadı (körfezin kuzeydoğu sahil yerleşimleri) köylerinde yaşayan Rumların yasak olduğu hâlde yabancı gemilere tahıl sattığı belirtilmiş bunların tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesi emredilmiştir. BOA, A.DVNSMHM.d, 115/972. Nitekim sahillere yaklaşamayan büyük tüccar gemileri Saros Körfezi girişinde demir atmakta, Osmanlı tebaasından yasağa uymayan kimseler küçük gemi veya kayıklarla açıktaki gemilere tahıl satmaktaydı. BOA,

tehdit yaşandığına dair veri bulunmamaktadır. Bilhassa 16. yüzyılın büyük deniz mücadeleleri ve akabinde Akdeniz'in güvenliğinin büyük ölçüde temin edilmiş olması, coğrafi konumu sebebiyle Saros Körfezi'nde ciddi bir askerî tedbiri de gerektirmemiştir. Nitekim araştırma sonuçlarına göre 18. yüzyıla kadar körfezde askerî amaçla aktif olarak kullanılan herhangi bir yapı tespit edilememiş, Piri Reis tarafından da işaret edilen Osmanlı dönemi öncesine ait yerler harap vaziyette kalmıştır.

Saros Körfezi'nde İlk Osmanlı Tahkimatı ve Yeni Megariz Kalesi

Osmanlı Devleti eliyle körfezde inşa edilen en eski askerî yapı Kale-i Cedîd (Yeni Kale)'dir. Farklı belgelerde Panaya Kalesi, Manastır Kalesi, Yeni Megariz Kalesi veya galatımeşhur olmuş şekliyle Muarız Kalesi olarak da anılan bu yapı körfezde bulunan Tavşan Adası (Manastır Adası) üzerinde inşa edilmişti. Bu kale hakkında Fuat Durmuş tarafından yapılan müstakil bir çalışma bulunsa da, ilgili eserde Osmanlı arşiv evrakı üzerinde kapsamlı bir araştırmanın yapılmadığı, kullanılan belgelerin muhteviyatının yeterince tenkit ve tahlil edilmeyerek tespit edilen evrakın kronolojik olarak sıralanmasıyla yetinildiği görülmektedir. Bu nedenle söz konusu araştırmanın ortaya koyduğu bazı tespitler ada üzerindeki kale yapısı hakkında pek çok meseleyi aydınlatmamıştır. [13]

Kalenin inşa emri, gerekçesi ve tarihi hakkındaki detaylar konuyla ilgili arşiv evrakı incelendiğinde netlik kazanmaktadır. Her şeyden önce ifade etmek gerekir ki 16. yüzyıl itibarıyla körfezde devam eden tahıl kaçakçılığının önü alınamamış, bölgenin ıssız olması devlet otoritesinin kaçakçılıkla etkili mücadele edememesine sebep olmuştur. 1729 yılına ait bir ferman, körfezin kuzey ve güney sahillerinde yaşanan tahıl kaçakçılığı meselesine buradaki adaların hatta büyük ada üzerinde bulunan manastırın da alet olduğuna işaret etmektedir.[14] Sahil hattından Manastır Adası'na tahıl çıkarıldığının ihbar edilmesi üzerine bölgedeki yetkililere emirler gönderen İstanbul yönetimi, bu konuyu kesin bir çözüme kavuşturmak istemiş ol-

A.DVNSMHM.d, 137/95. Yasak olmasına rağmen yabancı gemilere ve müstemen tüccara tahıl satışı körfezin güney sahillerinde de yapılmaktaydı. 1729 yılına ait bir belgeye göre Gelibolu ve Evreşe kazaları ahalisi Bolayır altında bulunan Bakla Burnu'ndan yabancı gemilere tahıl satmaktaydı. BOA, A.DVNSMHM.d, 137/97. Körfez açıklarında bekleyen yabancı gemilerin sayısı zaman zaman aynı anda 40-50'yi bulmaktaydı. BOA, A.DVNSMHM.d, 137/13.

13 Fuat Durmuş, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle Muarız (Saros) Körfezi Cedid Kalesi", *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2018, s. 35-45; Fuat Durmuş, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle Muarız (Saros) Körfezi'ndeki Kale-i Cedid (Manastır) Kalesi", *OTAM*, S. 45, Bahar 2019, s. 39-48.

14 BOA, A.DVNSMHM.d, 135/1710.

malıdır. Nitekim bunun için yapılabilecek en ciddi girişim körfez içerisinde bir kale inşa etmek ve daimi gözetimini sağlayacak askerleri buraya yerleştirmek olmalıydı.

1729 tarihli fermanda manastırın bulunduğu adada herhangi bir kale yapısından veya asker varlığından bahsedilmemektedir. Ancak 1730 yılına gelindiğinde buraya bir bina emini tayin edilmiş ve ada üzerindeki manastır yapısı kaleye dönüştürülmeye başlanmıştır. Buna göre manastır vakfiyesi feshedilmiş, vakfın tasarrufunda olan arazi, eşya, bağ, zeytin ağaçları ve değirmenine inşa edilen kalenin dizdarı tarafından el konularak kale askerinin ihtiyaçları için kullanılmasına karar verilmişti. Manastır vakfiyesi haricinde olup manastırda yaşayan keşişlerin mülkiyetinde bulunan her türlü eşya ve emlak ise keşişlere bırakılmış, bunlara kimsenin müdahale etmemesi emredilmişti.[15] 1730 yılı sonlarında kale inşası tamamlanmış, manastırın bazı birimleri kaleye dâhil edilmiştir. Örneğin kale duvarları içerisinde kalan kilise binası Manastır Kalesi Cami-i Şerifi'ne tahvil edilmiştir.[16]

Manastırdan kaleye geçiş aşamasında, vakıf mallarında olduğu gibi keşişlere ait olup tapusu bulunan bazı mülklere de hem kale dizdarı hem de Ereğli Metropoliti tarafından bazı müdahaleler olmuş, manastır keşişlerinin şikâyeti üzerine, bunlara ait tüm malların statüsü ve kullanım hakkının korunması için yeni emirler verilmişti.[17] Sonuçta 1731 yılı itibarıyla adadaki manastırın tüm faaliyetlerine son verilmiş, adanın güneyinde Bakla Burnu sahiline nazır Kale-i Cedîd faaliyetine başlamıştır. Kale haricinde adada bulunan arazi ve bahçelerin hem kale askerleri hem de buralarda mülkiyeti bulunan keşişler tarafından kullanılmasına devam edilmiştir. 1737 yılında Kale-i Cedîd dizdarına gönderilen fermanda, önceden beri körfezde bulunan iskelelerden herhangi bir gemiye buğday vesaire satılmasının yasak olduğu, bölgedeki tüm tahılın İstanbul'a gönderilmesinin istendiği hatırlatılarak, buna uymayıp "kefere" gemilerine tahıl satanlara mâni olunması ve gerekli tedbirlerin alınması sert bir dille emredilmişti.[18] Daha önceleri kaza kadılıklarına gönderilen benzeri emirlerin artık kale komutanına verilmesi, kalenin inşa gerekçesinin körfezdeki asayişin sağlanması önceliğine dayandığını göstermektedir. Artık körfezin kalbinde, başta kaçakçılık olayları olmak üzere her türlü asayiş problemine karşılık askerî bir mevki meydana getirilmiştir.

15 BOA, Cevdet Askeriye (C.AS), 248/10396.

16 Adada daha sonra Yeni Cami (Cami-i Cedîd) ismiyle bir ibadethane daha açılmıştır. 1764 yılına ait bir görevlendirme yazısında ada üzerinde söz konusu iki caminin de kullanıldığı anlaşılmaktadır. BOA, C.EV, 36/1788.

17 BOA, C.AS, 248/10396.

18 BOA, A.DVNSMHM.d, 144/595.

Kale-i Cedîd faaliyetine başladığı andan itibaren buraya iki grup asker görevlendirilmiştir. Dergâh-ı Âlî Topçu Ocağı'ndan gönderilen 10 kişilik topçu birliği kaledeki topların kullanım ve bakımından sorumlu olurken, kalenin ve doğal olarak adanın güvenliğinden sorumlu olmak üzere 34 kişilik bir de mustahfız birliği oluşturulmuştu.[19] 18. yüzyıl sonunda körfezde yapılacak yeni askerî düzenlemeye kadar adada görevli askerlerin sayısı değişmezken 1756 yılına kadar Gelibolu gümrüğü gelirinden ödenen maaşları, aynı yıl yapılan düzenlemeyle İzmir gümrüğünden ödenmeye devam etmişti.[20] Kalede ihtiyaç duyulan mühimmat ise İstanbul'daki Tophâne-i Âmire'den gönderilmekteydi. 1762 yılında Evreşe ahalisi toplanarak kaza mahkemesine müracaat etmişler ve inşasını takiben kaleye mühimmat yerleştirildiğini, bu mühimmatın kale dizdarı, topçu başı ve katip marifetiyle zayi edildiğini, dolayısıyla herhangi bir korsan saldırısında kalede karşılık verecek mühimmat olmadığından kendilerini güvende hissetmediklerini bildirmişlerdi.[21] Bu bilgiden hareketle Kale-i Cedîd'in sadece körfez içinde değil sahillerin korunmasında da sorumluluğu bulunduğu anlaşılırken, kale mühimmatı yoklanarak eksikler tespit edilmeye çalışılmıştı.

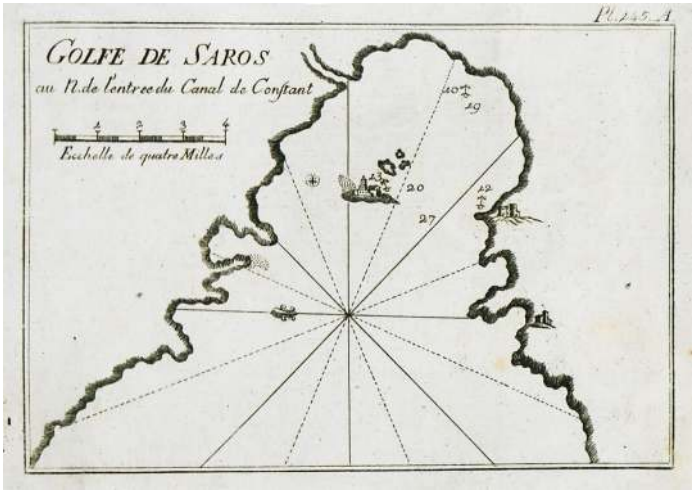

Görsel 1: Saros Körfezi'nde Manastır Adası ve Üzerinde Kale-i Cedid, 1804. (**Kaynak:** http://eng.travelogues.gr/item.php?view=49583)

19 Kalede görevli asker sayıları ve maaşlarının yüzyıl boyunca farklı tarihlere ait örnekleri için bk. BOA, Ali Emiri, Sultan Mahmud I (AE.SMHD.I), 181/14130; BOA, Ali Emiri, Sultan Mustafa III (AE.SMST.III), 63/4715; BOA, C.AS, 735/30812; BOA, Ali Emiri, Sultan Selim III (AE. SSLM.III), 159/9527.

20 BOA, Ali Emiri, Sultan Abdülhamid I (AE.SABH.I.), 324/22087; BOA, C.AS, 1131/50202.

21 BOA, C.AS, 1220/54731.

Mühimmatının yoklanıp takviye edilmesinden daha önemlisi zaman içerisinde bazı bölümleri zarar gören Kale-i Cedîd'in 18. yüzyıl boyunca birçok kez tamir edilmesidir. 1730'da manastırdan kaleye tahvil edilen yapıda toplamda 1.500 kuruşluk bir masrafla bazı düzenlemeler yapılmış ve kale duvarları içerisinde bir cephâne ve bir tophâne inşa edilerek adanın farklı taraflarında dört adet de tabya kurulmuştu. Aradan geçen yaklaşık 30 yıllık sürede kale ve ona bağlı tabyalarda büyük hasarlar meydana gelmiş, Enez Memlehası[22] Nazırı İbrahim Bey kale ve müştemilatının tamiriyle görevlendirilmişti.[23] Ancak, kaledeki büyük hasarlar toptan bir tamirata engel olmuş, bir kısım duvar ve yapılar yenilenirken yüksek meblağlara mal olacak olan cami, kayıkhane, liman, asker koğuşu ve kale dışı tabyaları tamir edilememişti. Söz konusu durum bina emini İbrahim Bey tarafından İstanbul'a aktarılıp ek bütçe talep edildiği zaman, bu sefer Gelibolu âyanından Taşçızâde Ali Ağa kalenin durumunu denetlemek üzere adaya gönderilmişti. Taşçızâde'nin verdiği keşif raporu da İbrahim Ağa'nın aktardığı bilgileri doğrulamış, ada üzerindeki askerî yapıların kapsamlı bir tamirata tabi tutulmasını sağlamıştı.[24]

1759 yılına ait keşif defterine göre Kale-i Cedîd içerisinde farklı ebatlarda on bir oda, kiliseden tahvil edilen bir cami, kıble tarafında bir cephâne ve kalenin doğusunda yaklaşık 18 metre yüksekliğinde bir kule bulunmaktaydı.[25] Kale dışında adanın farklı noktalarında 4 tabya mevcuttu. Bunlar Kavak tabyası, Kırcalı tabyası, Bolayır tabyası ve kule yanı tabyasıydı.[26] Yine kale dışında adanın farklı noktalarında bir ekmek fırını ile doğal liman özelliğine sahip Poyraz Limanı'nda[27] kayıkhane ve liman müştemilatı yer almaktaydı.[28]

Kale-i Cedîd'in 1759 yılından sonra ikinci tamiri 1768'de gündeme gelmiştir. 1768 tarihinden önce meydana gelen depremden etkilendiği anlaşılan kalenin yıkılan bölümleri Evreşe Kazası ahalisi tarafından belirlenmiş, inceleme sonucunda

22 Enez'de bulunan büyük tuzla işletmesi hakkında ayrıntı için bk. Faruk Doğan, "Osmanlı Tuz Üretimi, Ticareti ve Mali Önemine Dair Bir İnceleme: İnöz (Enez) ve Kavak Memlaha Mukataası", *Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Istranca Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1/1, Ocak 2023, s. 1-18.

23 BOA, C.AS, 1017/44582.

24 BOA, C.AS, 1092/48223.

25 Kule yüksekliği 24 zira olarak belirtilmiştir. 1 zira 75 santim olarak hesaplanmıştır. Mehmet Erkal, "Arşın", *DİA*, C 3, s. 412.

26 Tabyalar karşı sahilde bulunan yerleşim yerlerine göre isimlendirilmişti.

27 Adanın güneybatısında, Bakla Burnu karşısında.

28 BOA, C.AS, 1090/48106; BOA, C.AS, 861/36868.

1.478 kuruşluk bir masrafla kale eski hâline döndürülmüştü.[29] Bu tamirden yaklaşık beş yıl sonra 1783'te bu sefer Gelibolu âyanı Kalyoncuzâde Mustafa Ağa'ya[30] verilen bir emirle Kale-i Cedîd tekrar tamir görmüştür.[31] Yakın tarihli bu tedbir girişimlerinin sebebi 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı olmalıdır. Nitekim 1770 yılında Baltık Denizi'ni dolaşarak ilk kez Akdeniz'e gelen Rus donanması, Akdeniz sahillerinde çeşitli saldırılar gerçekleştirmiş, bölgede yarattığı tehdit Saros Körfezi'ne kadar yayılmıştır. Bu sırada boğazda istihkâmları denetleyen Baron de Tott da Rus filosunun Enez tarafından sahili takiple boğaz önüne geldiğini belirttiği anılarında filonun Saros tarafındaki tehdidini doğrulamıştır.[32] 1773'te Kaptan-ı Derya olan Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya verilen emirde, Akdeniz'de düşman gemilerinin gezmekte olduğu bu nedenle Muarız sahillerinde de gerekli tedbirin alınması istenmişti.[33] Bunun üzerine körfeze yakın kazalardan toplanan askerler sahil güvenliği için Bakla Burnu'na konuşlandırılmıştı.[34] Yine 1773 yılı başında Muarız Körfezi'nin muhafazasıyla görevlendirilen Yanyalıpaşazade Mehmed'e verilen emirde maiyetindeki iki yüz elli silahlı askerle Rus tehlikesine karşı teyakkuzda olması emredilmişti.[35] Osmanlı Devleti'nin Rus tehdidi karşısında körfezde almaya çalıştığı bu önlemler Halil Hamid Paşa'nın Karadeniz Boğazı'nda Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın ise Akdeniz Boğazı'nda almaya çalıştığı acil önlemlerle benzer nitelikteydi.[36] Zira bu dönemde yeni kale ve tabyaların inşasındansa en hızlı şekilde mevcut olanların tahkim edilmesi ve desteklenmesi stratejisi izlenmişti. 1798 yılına ait bir raporda yer alan ve bölge halkından nakledildiği anlaşılan bilgiler, daha önce düşman gemilerinin körfeze girerek Kale-i Cedîd'i zapt ettiklerini

29 BOA, C.AS, 746/31382.

30 Mustafa Ağa Gelibolu'nun önde gelen Kalyoncuzâdeler ailesine mensup olup, aile isminden de anlaşıldığı üzere denizcilik de mahir ve iktidar sahibi bir kimseydi. Merkezi otorite, Kalyoncuzâde Mustafa Ağa'ya duyduğu güvenin neticesi olarak pek çok askerî meselesinin takibini onun kontrolüne bırakmıştı. Öyle ki 1790'larda askerî bakımdan stratejik önemi bulunan Gelibolu Baruthânesi ve Gelibolu Peksimedhânesi'nin güvenliği de Mustafa Ağa'nın sorumluluğundaydı. Hasan Saybir, *Bir Aile İşletmesi Olarak Gelibolu Peksimethanesi Bulgaroğulları Ailesi (1710-1861)*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021, s. 71.

31 BOA, C.AS, 1124/49884.

32 Baron de Tott, *Memoirs of Baron de Tott*, C II, G. G. J. and J. Robinson, Londra 1785, s. 40-41.

33 BOA, AE.SMST.III, 192/15106. Mahir Aydın, "Cezayirli Gazi Hasan Paşa", *DİA*, C 7, s. 502.

34 BOA, C.AS, 965/41997.

35 BOA, C.AS, 507/21200.

36 Bostan, *agt.*, s. 41.

de bildirmektedir.[37] Büyük ihtimalle 1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı dönemine ait olan bu bilgi[38], söz konusu körfezde herhangi bir düşman saldırısında Kale-i Cedîd'in tek başına yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Bu nedenle, 1798'de Fransız ordusu Mısır'ı işgal edip Osmanlı Devleti'ne savaş açtığı zaman önlem alınan yerler arasında Saros Körfezi de yer alacak, kapsamlı istihkâm çalışmaları sonucunda körfez sahilleri tabyalarla güçlendirilecektir.

18. Yüzyıl Sonunda Fransa Tehdidi ve Körfezin Yeniden Tahkimi

1798 yılının Temmuz ayı başında Napoleon Bonapart kumandasındaki Fransız ordusu Osmanlı hâkimiyetindeki Mısır'a çıkmış, akabinde Doğu Akdeniz savaş sahnesine dönmüştü. Osmanlı ülkesine bir anda gerçekleşen böylesine ciddi bir saldırı karşısında Sultan III. Selim birçok tedbiri yürürlüğe koyduğu gibi, özellikle liman şehirleri ve sahil bölgelerine gönderdiği fermanlarla herhangi bir Fransız saldırısına karşı teyakkuza geçilmesini ve gerekirse karşılık verilmesini emretmişti.[39] Özellikle İstanbul yolu üzerindeki en önemli nokta olan Akdeniz (Çanakkale) Boğazı'ndaki askerî tahkimatın güçlendirilmesi için Boğaz Muhafızı vekili olan Osman Paşa'ya gönderilen emirle bölgedeki kalelerin teftiş edilerek durumlarının rapor edilmesi talep edilmişti. İstanbul'dan gönderilen Resmî Mustafa Efendi[40] ve mimar halifesi Mehmed Emin Ağa ile Rumeli sahilindeki kalelerin muhafazasından sorumlu olan Gelibolu ayanı Kalyoncuzâde Mustafa Efendi Osman Paşa'nın maiyetine dâhil olarak bölgede kapsamlı durum tespitine başlanmıştı. Bostan'ın dönemlendirmesine göre 1792-1808 aralığındaki III. Selim iktidarına tesadüf eden bu çalışmalarda, söz konusu dönemin belirgin bir özelliği olarak yabancı mühendis ve heyetlerden ziyade, bilhassa Fransız mühendislerin kazandırdığı birikimle tahkimat süreçlerinin her aşamasında Osmanlı memurlarının aktif olduğu görülmektedir.[41]

37 BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT), 1470/22.

38 Söz konusu işgal girişiminin 1787-1792 Rus Savaşı sırasında gerçekleşmiş olması da mümkündür. Fakat 1770 yılında Akdeniz'e gelen Rus donanmasının zirveye ulaşan saldırgan tavrının pek çok liman ve adada olduğu gibi Saros Körfezi'nde de görüldüğü anlaşılmaktadır.

39 İsmail Soysal, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 238.

40 İskoç asilzadesi olan Le Comte Ramsay Campell Baron de Tott'un yardımcısı olarak Osmanlı hizmetine girmiş, daha sonra Müslüman olup Mustafa ismini almıştır. Osmanlı memuriyetinde çalışmaya devam etmiş ve "İngiliz Mustafa" olarak da anılmıştır. Detay için bk. Harun Tuncer, "Sakalı Göbeğinde Bir İskoç: Hacı Mustafa Resmî", *Türkiyat Mecmuası*, C 33/S. 1, 2023, s. 175-197.

41 Bostan, *agt.*, s. 201-202.

Boğaz ağzındaki Seddülbahir, Eskihisarlık ve Şahin Kalesi gibi büyük yapılar yanında söz konusu ekibin sorumluluğuna dâhil edilen diğer bir bölge Saros Körfezi'ydi. Ağustos 1798'de Şahin Kalesi'nin bulunduğu noktadan başlayarak Saros Körfezi sahillerini ve körfez adası üzerinde bulunan Kale-i Cedîd'i (ilgili raporda buranın Panaya Kalesi olarak bilindiği aktarılmaktadır, aradan geçen yaklaşık bir asra rağmen yöre ahalisi adanın eski statüsünü hatırlıyor olmalıdır) teftiş eden ekip bölgede beş gün geçirmişti. Akabinde Osman Paşa'nın hazırladığı kapsamlı rapor ile Resmî Mustafa Efendi'ye çizdirilen iki harita İstanbul'a takdim edilmişti.[42] Rapor ve haritalara göre, körfezin muhafaza edilmesi için pek çok tedbir alınması gerekmekteydi. Her şeyden önce ada üzerindeki Kale-i Cedîd ve ona bağlı tabyalarda kapsamlı bir tamirat gerekmekteydi. Nitekim adada bir dizdar, bir topçu başı ve onun oğlundan başka hiç kimse kalmamış, mevcut bulunan altı adet demir top ise kullanılamaz hâle gelmişti. Ayrıca kalenin tamiri, adalar arasında demir atmaya müsait olan Lodos Limanı önü başta olmak üzere Bostan ve Değirmen Burnu noktalarına yeni tabyalar, tayin edilecek askerler için kışla, cephâne, su deposu ve sair müştemilat inşası elzemdi.[43] Bununla birlikte adaya uzun menzilli on altı adet balyemez[44] topu yerleştirilmesi öngörülmüştü. İnşaatın tamamlanıp yeni askerlerin tayinine kadar hem ada hem de diğer sahil noktalarının güvenliği için Evreşe ve Malkara ayanlarının görevlendirilmesi tavsiye edilmiş, kısa süre sonra bu husustaki emirler İstanbul'dan ilgili ayanlara gönderilmişti.[45]

Osman Paşa'nın raporunda vurgulanan esas nokta, körfez sahillerinin korunmasında Kale-i Cedîd'in tek başına yeterli olmadığıydı. Bölge denizcileri ve ahaliden aldıkları bilgiler ışığında, körfeze bir düşman gemisi girmiş olsa sahile asker çıkarabileceği sadece iki mevki bulunmaktaydı. Osman Paşa, körfez sahillerinin yer yer dağlık çoğu zaman da sığ olduğunu bu nedenle karaya asker çıkarmak istenildiğin-

42 Söz konusu haritalar üzerinde herhangi bir tarih bulunmasa da arşiv tasnifinde her iki gömlek de Hicri 1243 yılının son gününe tarihlendirilmiştir. Ancak yapılan belge takipleri sonucunda, söz konusu haritaların 1798'de Osman Paşa maiyetinde bulunan Resmî Mustafa Efendi tarafından çizildiği tahmin edilmektedir. BOA, HAT., 599/29335-A; BOA, HAT, 599/29335-B. Bugün söz konusu rapor ve biri körfez genelini diğeri ise körfezdeki büyük ada ile üzerindeki kale ve tabyaları gösteren haritalar bölgeye dair pek çok ayrıntılı bilgiye erişilmesini sağlamaktadır.

43 BOA, HAT, 1470/22.

44 Balyemez, Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıldan 19. yüzyıl başlarına kadar kullandığı ağır ve orta sınıf toplar kategorisinde bulunan uzun menzilli bir batarya topudur. Bu top türü özellikle kale savunmasında tercih edilmekteydi. Salim Aydüz, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 352.

45 BOA, C.AS, 489/20409.

de ya Bakla Burnu'nun ya da Karaçalıaltı[46] mevkiinin seçilmesi gerektiğini ifade etmişti. Bu nedenle Kale-i Cedîd Adası'nın kuzey ve güney tarafındaki sahilde bulunan bu iki yerde birer tabya inşa edilmesi, askerlerin ikameti için birer koğuş ile yeraltında birer cephânelik ile tabyaların güçlendirilmesi gerektiği önerilmişti. Teftiş heyetinin verdiği bu bilgiler İstanbul'un da onayını almış III. Selim'in *Muarız Kal'ası ve tabyalar bina olunsun, gerekli top ve mühimmat mahalline gönderilsin*[47] emriyle körfezin muhafazası için sahil boyunda tabyalar inşa edilmesi fikri olgunlaşmıştı.

Teftiş raporunun yazılmasından birkaç ay sonra teftiş heyetinde de bulunan Gelibolu ayanı Kalyoncuzâde Mustafa Efendi hem Kale-i Cedîd'in (ki bu tarihte genellikle Muarız Kalesi ismi tercih edilmiştir) hem de Karaçalıaltı ve Bakla Burnu tabyalarının inşasıyla görevlendirilmişti. Maiyetine verilen Resmî Mustafa Efendi ve Mimar Mehmed Emin Efendi tabyaların plan ve inşaatını organize etmişti. Bu aşamada söz konusu inşaat programına kadimden beri körfezin önemli limanı olan İbrice de dâhil edilmiştir. Resmî Mustafa Efendi'nin görevleri arasında İbrice tarafına giderek orada liman mevkiinde bulunan "Kandil Burnu"[48] denen yerde Keşan ahalisi tarafından inşa edilmesi taahhüt edilen bir tabya, kışla ve cephânenin ihtiyaç listesi ile hazırlıklarının yapılması da vardı.[49] Bahse konu İbrice Limanı Tabyası günümüzde Mecidiye Kalesi olarak bilinen yerdi.[50] İbrice Limanı söz konusu mevkiden daha doğuda yer alsa da, Piri Reis'in de aktardığı üzere körfez ağzından giriş yapan gemiler öncelikle bu burun önlerine gelmek, daha sonra rüzgar değiştirerek körfez içine ilerlemek mecburiyetindeydi. Dolayısıyla tabya için seçilen konum körfezden gelen gemileri hedef almak için en uygun noktaydı. Tabyaya bu ismin verilmesi, 19. yüzyıl sonlarına kadar ıssız ve yerleşim bulunmayan bölgedeki tek bilinen mevkiin İbrice Limanı olmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca tabya, su derinliği sayesinde demir atmaya müsait olan bu limanın güvenliğini de sağlamalıydı.

46 Bu mevki hemen kuzeyinde bulunan Karaçalı köyü nedeniyle bu ismi almıştır. Günümüzde Edirne ve Çanakkale sahilleri il sınırının bulunduğu konuma denk düşmektedir. Konunun sınırlı bir şekilde ele alındığı farklı bir çalışmada Karaçalıaltı mevkii sehven "Karahayali" olarak belirtilmiştir. Bk. Salih Murad Hatip, *Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013, s. 112.

47 BOA, HAT, 1470/22.

48 Günümüzde İtalyan Koyu ile Uzunkum Plajı arasındaki kayalık alan.

49 BOA, HAT, 154/6467.

50 Kalenin sur duvarları ve burada ele geçirilen seramikler ışığında Roma Dönemi ve hatta öncesine ait izler söz konusudur. Kurtuluş, *agt.*, s. 468-476. İbrice Limanı Tabyası inşa edileceği zaman bu eski yerleşim üzerine yeni bir inşaat çalışması yapılmış olması muhtemeldir. Mecidiye Kalesi'ne ait fotoğraf ve planlar için bk. Kurtuluş, *agt.*, s. 430-467.

İbrice haricinde sonradan inşaat programına eklendiği anlaşılan bir diğer tabya ise Kabatepe Tabyası idi. Gelibolu Yarımadası sahilinde olması nedeniyle Kalyoncuzâde'nin sorumluluğuna dâhil edilen bu yer, daha önce bahsedilen haritada Bakla Burnu'nun batısında gösterilmiştir.[51] Tabyaların belirli noktalara uzaklıklarının verildiği bir evrakta ise Bakla Burnu ve Kabatepe'nin benzer şekilde Bolayır'a bir, Gelibolu'ya üç saat mesafede oldukları bilgisinden de hareketle[52], Kabatepe Tabyası'nın bugünkü Güneyli Köyü sahilinde olması muhtemeldi. Nitekim buradan başlayarak körfez içine uzanan Bakla Burnu arasındaki sahil şeridinin asker çıkarmaya müsait olması iki taraftan da bölgenin muhafaza edilmesi ihtiyacını doğurmuş olmalıdır. 20. yüzyıla ait olup askerî maksatlarla hazırlandığı anlaşılan topografik bir haritada bahse konu sahilde gösterilen Kabatepe isimli bir yükselti tabyanın konumuyla ilgili bu tezi desteklemektedir.[53]

1799 yılı başında ilk olarak Kale-i Cedîd tamiri ile Karaçalıaltı ve Bakla Burnu tabyalarının inşaatı tamamlanmış, Kalyoncuzâde'nin sorumluluğuna eklenen Şahin Kalesi ve Eskihisarlık Kalesi de yenilenmişti.[54] İnşaat sonrası keşif raporuna göre toplam tamir maliyeti 24.890 kuruş olan Kale-i Cedîd'de kale duvarları içerisinde yer alan cami, kale kapısı girişinde bulunan dizdar odası, topçu başı odası, kale kapısındaki hendek ve asma köprü yenilenmişti. Bununla beraber kale içindeki cephâne ciddi şekilde güçlendirilmiş, 6 oda ve 4 ambardan müteşekkil tophâne elden geçirilmişti. Kale dışında, adada yapılan tamirat ve inşaat faaliyetleri arasında, kale yanındaki kule ve karakolun yenilenmesi, Hayırsız Ada[55] denilen diğer küçük adaya nazır bir tabya kurulması, muhafız askerlerinin konaklayacağı büyük ve yeni bir kışlakla su deposu ve terazilerinin yenilenmesi de vardı. Hemen kale önünde 5 balyemez toplu bir tabya ve tabya içerisinde 3 odalı bir karakol kurulmuş, Karaçalıaltı mevkiine nazır burunda da 3 balyemez toplu ve siperli tabya inşa edilmişti. Diğer bir tabya adanın güneyinde kurulan 5 balyemez toplu, siperli ve karakollu Değirmen Tabyası'ydı.[56] Karaçalıaltı ve Bakla Burnu'nda inşa edilen tabyaların masrafı toplamda 10.000 kuruşa ulaşmış, her iki tabyada da 6 balyemez toplu siperler adaya

51 BOA, HAT, 599/29335-A.

52 BOA, Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d), 9776, sayfa 34-35.

53 Bk. BOA, HRT.h, 421, Bolayır Paftası. Görsel 1'de yer alan 1804 tarihine ait çizimde de Bakla Burnu ve Kabatepe Tabyalarına ait yapılar görülmektedir. Bugün ünlü Anzak Koyu'nun batısında bulunan Kabatepe mevkii söz konusu tabyayla ilgili olmayıp farklı bir yerdir.

54 BOA, Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi, Bina Eminliği Defterleri (D.BŞM.BNE.d), 16087.

55 Büyük adanın yanındaki ikinci ada için bu isim kullanılmaktadır.

56 BOA, D.BŞM.BNE.d, 16087, sayfa 2-5.

nazır konumlandırılmıştı. Bunun yanında Bakla Burnu'nda 11, Karaçalıaltı'nda 6 odalı ve her odasında ocak bulunan asker kışlaları ile birer cephâne, fırın ve tuvalet inşa edilmişti.[57]

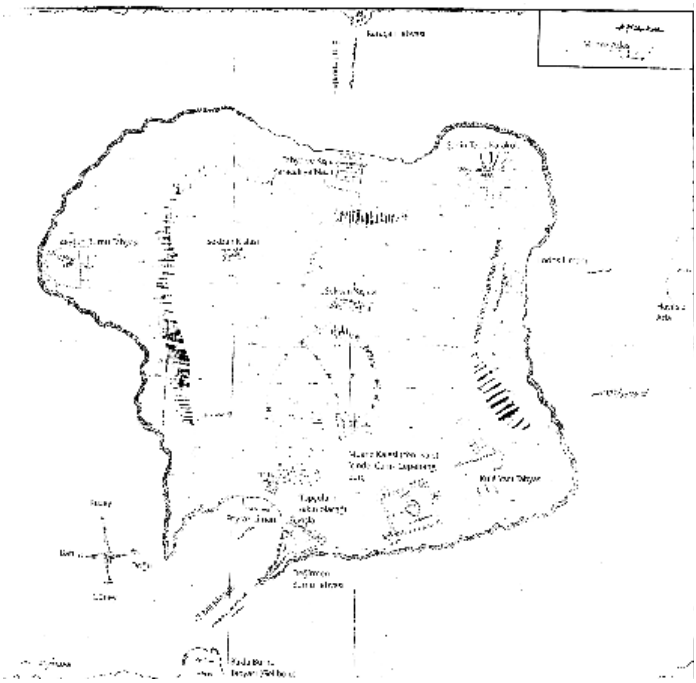

Görsel 2: 1798 Yılına Ait Olduğu Tahmin Edilen Muarız Adası Haritası. (Ada üzerindeki askerî yapılar gösterilmiştir)
Kaynak: BOA., HAT., 599/29935-B

Körfezde tabya inşaatlarının tamamlandığı 1799 yılının Temmuz ayında İstanbul'dan gönderilen yeni bir heyet kapsamlı bir inceleme gerçekleştirmiş, körfezdeki yeni savunma sistemlerinin yeterliliği denetlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin Fransa ile devam eden savaş hâli nedeniyle İngiltere'yle ittifak kurulmuştu. Buna bağlı olarak İstanbul'a geldiği ve birtakım askerî danışmanlık hizmetlerinde bulunduğu anlaşılan General Keller ile Divân-ı Hümayûn Hacegânı'ndan Nafi Efendi'nin gerçekleştirdiği bu teftişte, başta Akdeniz Boğazı kaleleri ve Bozcaada'daki müstahkem yerler[58], III. Selim'in emriyle boğaz ağzından Enez'e kadar olan sahil şeri-

57 BOA, D.BŞM.BNE.d, 16087, sayfa 8-9.

58 BOA, HAT, 274/16139.

dindeki tüm askerî birimler denetlenmişti.[59] Kale-i Cedîd'in bulunduğu adaya da gelen Nafi Efendi, Keller ve maiyetindeki bazı İngiliz subayları, oradan Evreşe'ye bağlı Karaçalıaltı Tabyası'na çıkmış[60], bir gece Kırcalı köyünde konaklayarak Keşan'ın Çeltik Köyü'ne (günümüzde Mecidiye) gitmişlerdi.[61] Burada Keşan ahalisi ve yetkilileriyle bir araya gelen heyet İbrice Limanı'nda Kandil Burnu denen mevkide inşa edilen tabya ve kışlayı denetlemişti. Ziyaret sırasında henüz inşasına başlanmamış olan cephânenin konumu hakkında da General Keller bazı öneriler yapmıştı.[62] Daha sonra İstanbul'dan gönderilen fermanda İbrice cephânesinin teftiş heyetinin gösterdiği yerde, Keller'ın Keşan ayanından Selim Ağa'ya teslim ettiği çizimlere göre en geç dört ay içerisinde tamamlanması emredilmişti.[63] İngiliz uzmanların görüş ve önerileri İstanbul'un onayını almadan uygulanmamış, dönemin genel politikasına uygun olarak son karar mercii Osmanlı makamları olmuştu.[64]

Keller ve Nafi Efendi'nin teftişinden önce söz konusu tabyalara balyemez topları yerleştirilmiş[65], Mayıs 1799'da ise buralarda görev yapacak askerler tayin edilmişti. Buna göre körfez sahillerinde yeni inşa edilen Kabatepe Tabyası'nda 1 topçu başı maiyetinde 6 topçu, Bakla Burnu'nda 1 topçu başı ve 14 topçu, Karaçalıaltı'nda 1 topçu başı ve 12 topçu, son olarak İbrice'de 1 topçu başı ile 12 topçu görevlendirilmişti.[66] Diğer tabyalardan farklı olarak Keşan kazasına bağlı olan İbrice Limanı Tabyası hakkında İstanbul ile yapılan görüşmeler genellikle Keşan kadısı marifetiyle yürütülmekteydi. Tabyanın inşasından sonra buraya 6 parça balyemez topu yerleştirilse de yeterli mühimmat gönderilmemişti. Haziran 1800'de, herhangi bir Fransız gemisinin görülmesi anında ateş edilmesi emri bulunduğundan tabyanın elzem ihtiyacı olan yuvarlak ve barutun gönderilmesi Keşan kadısı tarafından ta-

59 BOA, C.AS, 114/5158. III. Selim döneminde gerçekleştirilen kale tamir ve inşasında yabancı askerî uzmanlardan istifade edilmiştir. Farklı örnekler için bk. Oya Şenyurt, "III. Selim Döneminde İnşaat Ortamını Yönlendiren İki Fransız Mühendis ve Kale Tamirleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XXVIII/S. 2, 2013, s. 487-521; Özkan Keskin, "On Dokuzuncu Yüzyılda Çanakkale Boğazı'nda Yeni Bir Savunma Noktası: Bigalı Kalesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C 22/S. 2, 2021, s. 255-275.

60 BOA, C.AS, 275/11435.

61 BOA, C.AS, 478/19929.

62 BOA, C.AS, 124/5549.

63 BOA, C.AS, 186/8051; BOA, C.AS, 124/5549.

64 Bostan, *agt.*, s. 269.

65 BOA, C.AS, 529/22082.

66 BOA, C.AS, 504/21034.

lep edilmişti.[67] Öyle ki diğer tabyaların ihtiyacını Gelibolu Baruthânesi'nden karşılayan Gelibolu ayanı Kalyoncuzâde ile merkezi yönetimin İbrice Limanı Tabyası özelinde ihmali söz konusuydu.[68]

İlerleyen tarihlerde söz konusu tabyalara top ve mühimmat sevkiyatı yapılmaya devam etmiştir. 1801 yılında Muarız Kalesi ve İbrice Tabyası'na daha sınırlı olmak kaydıyla, Karaçalıaltı, Bakla Burnu ve Kabatepe tabyalarına çok çeşitli mühimmat sevkiyatı yapılmıştır. Sevkiyatın esas kalemini yuvarlak (top güllesi) ve barut oluştururken, topların ateşlenmesi ve hareket ettirilmesinde kullanıldığı bilinen hartuç kağıdı, top kepçesi, top iğnesi, top veznesi, top burgusu, el manivelası, ağaç fitil, hartuç tomarı, plasturbalık[69] alet, zincir, küfe ve sair malzeme gönderilmişti.[70]

Fransa'nın Akdeniz'de yarattığı tehdit Saros Körfezi'nde de pek çok yeni istihkâm tedbirinin alınmasına ve bölgenin adeta askerî bir üsse dönüşmesine sebep olmuştu. Özellikle yeni istihkâm stratejileri doğrultusunda tek başına faaliyet yürüten tabya sisteminden, eş zamanlı top atışı yapmayı mümkün kılan karşılıklı tabya istihkâmı sistemine geçilmişti. Ada üzerinde ve sahillerde karşılıklı inşa edilen tabyaların ana fikri buydu. Osmanlı Devleti'nin diğer sahillerde olduğu gibi bu bölgede de almaya çalıştığı yukarıda bahsedilen tedbirler akla yatkındı. Nitekim 1801 yazında Ege Denizi adaları arasında hala üç beş adet Fransız savaş gemisinin dolaşmakta olduğu bu nedenle herhangi bir saldırı hâlinde Saros Körfezi tabyalarında görevli askerlerin teyakkuzda kalması uyarısı yapılmaktaydı.[71]

III. Selim Saltanatının Son Günlerinde İngiliz-Rus Tehdidi Karşısında Saros Körfezi

Napolyon'un Akdeniz ve Avrupa'da güçlenmesi sebebiyle 18. yüzyılda İngiltere ve Rusya'yı yanında bulan Osmanlı Devleti, bu ülkelerle diplomatik ve hatta askerî iş birlikleri geliştirmişti. 1806 yılına gelindiğinde ise Avrupa'da çok farklı bir manzara söz konusuydu. Osmanlı Devleti'nin Fransa ile yakınlaşması Rusya ve İngiltere ile karşı karşıya gelmesine neden olurken özellikle Rusya'nın Osmanlı toprakları üzerindeki planlarını yürürlüğe koymasına fırsat sunmuştu. Bu çerçevede 1806

67 BOA, C.AS, 528/22027.

68 BOA, AE.SSLM.III, 241/14003.

69 Ateşleme sırasında hartuç kağıdıyla top güllesi arasına konan zarf. Bk. Fatih Yeşil-Ömer Gezer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Sürat" Topçuluğu II (1773-1807): Taktik, Talim, Muharebe Performansı ve Nizâm-ı Cedid", *Osmanlı Araştırmaları*, C LIII, 2018, s. 247.

70 BOA, C.AS, 381/15739; BOA, AE.SSLM.III, 193/11648; BOA, AE.SSLM.III, 194/11655.

71 BOA, C.AS, 33/1483.

yılından 1812 yılına kadar devam edecek olan Osmanlı-Rus Savaşı gündeme gelmişti. Bu süreçte Osmanlı Devleti ile diplomatik bağlarını koparmama gayreti gösteren İngiltere 1806 yılının son ve takip eden yılın ilk günlerinde Osmanlı Devleti ile askerî bir gerilimin ortasına düşmüştü. III. Selim Rusya ve İngiltere ile kısa sürede gerilen ilişkilerin Akdeniz sularında ciddi bir tehlike yaratacağının ve hatta bunun önce boğazlara daha sonra da İstanbul'a sıçrayabileceğinin farkındaydı. Bu amaçla ilk iş olarak boğazlar ve Akdeniz ile Karadeniz sahillerinin önemli mevkilerine muhafaza göreviyle sorumlular tayin etmiştir. Bu görev dağılımı içerisinde stratejik önemi itibariyle Muarız Körfezi de bulunmaktaydı. Körfeze Malkara Ayanı Kapucubaşı Ahmed Ağa muhafız olarak görevlendirilmiş, kendi idaresindeki kazalardan çok sayıda asker toplayarak körfezi karadan muhafaza işiyle sorumlu tutulmuştu. Ahmed Ağa'nın birliği nöbetleşe olarak Dimetoka, Şarköy, Gelibolu ve Eceabad kazalarının âyanları tarafından gönderilecek iki yüz ellişer kişilik birliklerle takviye edilecekti. Düşmanın körfez sahillerinde muhtemel bir çıkartma harekâtına karşı alınan bu önlem yanında, Akdeniz Boğazı ve Muarız Körfezi'nin muhafaza birliklerinin tanzim ve tertibi, mevcut istihkâmların durumlarının teftişi için eski Şıkk-ı Sani Defterdarı Feyzullah Efendi bölgeye gönderilmişti.[72]

Feyzullah Efendi Ocak 1807 başlarında önce Muarız Körfezi akabinde de Akdeniz Boğazı'nı dolaşmış, teftiş raporlarını Sultan'a takdim edilmek üzere İstanbul'a göndermişti. Malkara âyanına verilen sorumluluk icabı 250 kişilik bir muhafaza birliğiyle bölgede karşılaştığını belirten Feyzullah Efendi, körfez sahillerinde bulunan tabyaların pek çoğunun tamire muhtaç olduğunu tespit etmiş ve eksikliklerinin giderilerek savunmaya hazır hâle getirilmeleri için çevre kazalara emirler vermişti. Bu çerçevede daha önce Fransız donanmasının tehdidi sırasında Keşan kazası ahalisi marifetiyle teyakkuzda bulunan İbrice Limanı tabyasının yine aynı kazanın sorumluğuna verilmesi, körfezin karşı sahilinde bulunan Bakla Burnu vesair tabyaların ise Bolayır ve çevresinde yaşayan ahali tarafından savunulmasını yerinde ilgililere tebliğ etmişti. Feyzullah Efendi, bahse konu savunmanın icra edilememesi hâlinde bir düşman saldırısı sonucunda tüm körfezin yakılıp yıkılabileceğini belirterek körfez savunmasının önemine dikkat çekmişti.[73] İstanbul'a gönderdiği raporunda körfezdeki tabyaların top ve topçu ihtiyaçlarını da bildiren Feyzullah Efendi, körfezin sahil muhafazası için başlangıçta talimli (muallem) bir

72 BOA, HAT, 253/14376.

73 BOA, HAT, 151/6388. Feyzullah Efendi Akdeniz Boğazı'nı da teftiş ederek benzer bir raporu İstanbul'a göndermiştir. Bk. BOA, HAT, 151/6350.

profesyonel birliğin buraya sevkini düşünmüş, bunların yerli askerle uyumsuzluk yaşayacakları düşüncesiyle bundan vazgeçerek bölgeden toplanacak 1.000 kişilik bir muhafaza birliği için İstanbul'dan emirler gönderilmesini istemiştir. Söz konusu birliğe düzenli maaş ödenmesi ve yerlerinden ayrılmamaları hâlinde körfezin güvenliğinin sağlanabileceğini belirtmiştir.[74]

Feyzullah Efendi'nin bölgeden gönderdiği raporlar bizzat III. Selim tarafından takip edilmiştir. Nitekim Aralık 1806'da Bozcaada önlerine gelen İngiliz donanmasına ait filonun bir kısmı 28 Aralık 1806'da boğazı geçip İstanbul'a kadar gelmiş, Akdeniz'de yaşanan tehdit bizzat padişah ve İstanbul halkı tarafından da hissedilmişti.[75] Filonun bir kısmı ise Akdeniz Boğazı'nda Kepez Burnu önünde demirleyerek İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki diplomasinin akıbetini beklemeye başlamıştı. Kepez Burnu'nda bekleyen İngiliz gemilerinin ülkelerinden gelecek olan talimata göre her an hareket edebileceğini bilen III. Selim boğaz muhafazasına dikkat edilmesi başta olmak üzere bilhassa Muarız Körfezi istihkâmlarının güçlendirilmesi ve teyakkuzda kalınması için emirler vermiştir.[76]

Sultan'ın İngiliz gemileriyle ilgili endişesi boğaz tabyalarıyla İngiliz gemileri arasında yaşanan bazı hadiselerle sonuçlansa da, aynı tarihlerde Akdeniz'deki filosunu boğaza gönderen Rusya'nın yarattığı tehdit daha ciddi ve öngörülmez olmuştur. 7 Mart 1807'de Akdeniz Boğazı önüne gelip Bozcaada'yı işgal eden Rus filosunun Amirali Senyavin Osmanlı donanmasını boğaz dışına çekerek mağlup etmeyi amaçlamıştı.[77] Hatta daha da ötesini planlayarak Slavların, Rumların ve İngilizlerin desteğini alarak Muarız Körfezi'ne büyük bir çıkartma yapmayı ve bu yolla hem boğazı hem de İstanbul'u ele geçirebilmeyi düşünmüştü. Bu sırada boğazın tahkimi için gösterilen gayret, stratejik öneminden dolayı Muarız Körfezi'nde de uygulanmıştı.[78] Takip eden günlerde Kaptan-ı Derya Seydi Ali Paşa'nın donanmayı boğaz dışına çıkarmayarak bir deniz muharebesinden kaçınmaya devam etmesi, Senyavin'in Muarız Körfezi'ne yönelmesine sebep olmuştu. Muarız Körfezi'ne çıkartma yapılacağı izlenimi vererek Osmanlı donanmasını boğaz dışına çekebileceğini düşünen Amiral

74 BOA, HAT, 264/15334.

75 Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 8, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1309, s. 110-113. Fatih Yeşil, *Trajik Zafer, Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askeri Mücadelesi (1806-1807)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 55.

76 BOA, HAT., 152/6416; BOA, HAT, 264/15334.

77 Yeşil, *age*., s. 70.

78 Mehmet Ali Beyhan, *Câbî Tarihi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sânî) Tahlîl ve Tenkidli Metin*, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, s. 114.

Senyavin 3 Mayıs 1807 günü Muarız Körfezi'ne doğru hareket etmişti. Bu hareketiyle de donanmayı boğaz dışına çekemeyen Rus filosunun planı bozulmuş, körfezde ciddi bir tehlike yaşanmamıştı.[79] Boğaz'ın tahkimatından çekinen donanmalar için Muarız tarafından çıkartma yaparak Gelibolu Yarımadası'nın ele geçirilebileceğinin düşünülmesi Dünya Savaşı'nda olduğu gibi 19. yüzyıl başında da önemli bir alternatifti. Ancak III. Selim'in saltanatının son günlerinde körfezle ilgili aldığı tedbirler caydırıcı olmuş, Rus filosunun bu büyük harekât için yetersiz olması sebebiyle söz konusu bu alternatif uygulanamamıştı.

1821 Rum İsyanı'nın Saros Körfezine Tesiri

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı en ciddi problemlerden birisi şüphesiz 1821 yılında patlak veren Rum İsyanı idi. Rumeli bölgesinin farklı yerlerinde meydana gelen ayaklanmalar yanında özellikle Ege Denizi sahilleri ve adalarda Rum korsanlar tarafından yaratılan tehdit, Saros Körfezi'ne de sirayet etmişti. Nisan 1821'de Selanik sahilleri ve Taşoz Adası'nda isyanla bağlantılı olarak birçok çatışma meydana gelmişti.[80] Ege ve Akdeniz'de Osmanlı gemilerinin hareketi sınırlanmış İstanbul'a zahire, İstanbul'dan taşraya ise mühimmat sevkiyatı kesintiye uğramıştı.[81] Bu çerçevede saldırılar daha kuzeye ve boğaz önü adalarına kadar yayılmıştı.[82] Mayıs ayında ise Saros Körfezi'ne kadar sıçramıştı. Çirmen Mutasarrıfı Salih Paşa'nın İstanbul'a bildirdiğine göre, Mayıs ayı ortasında kimliği meçhul dört gemi İbrice Limanı'na kadar gelmiş, oradan Muarız Adası'na çıkarak bazı topları gemilerine yüklemiş ve müstahkem yerleri ateşe vermişti. İbrice Limanı'ndaki bazı toplar da yağmalanmıştı.[83] İbrice'ye yakın yerleşim yerlerinden derhal asker toplanarak sahile indirilse de haydut olduğu anlaşılan bu kimseler firar etmeyi başarmıştı.[84] Söz konusu olay Rum İsyanı'ndan cesaret alan birtakım Rum korsanının işiydi. Ancak yaşanan hadise Saros Körfezi'ndeki güvenlik problemini açığa çıkarmıştı. Söz konusu yağma hadisesini 17 Mayıs 1821 gününe tarihleyen Cevdet

79 Yeşil, *age.,* s. 75-77.

80 H. Veli Aydın, "1821 Yunan İsyanı Sırasında Selanik Sancağı ve İsyana Karşı Alınan Önlemler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIII/2, 2018, s. 306-314.

81 Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 11, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet (Baskı tarihi yok), s. 225-226.

82 Güven Dinç, "Yunan İsyanı Sırasında Çanakkale Savunması (1821-1829)", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Prof. Dr. Zeki Arıkan Anısına Tarih Tasarımları*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 224 v.d.

83 İbrice'deki topların Rum İsyanı sırasında yağmalandığı bilgisi, Keşan kadısının 1830 tarihli ilamından öğrenilmektedir. BOA, HAT, 709/33945-A.

84 BOA, HAT, 941/40612.

Paşa, Salih Paşa'nın aktardığı bilgileri tekrarlarken özellikle Muarız Kalesi'ndeki zafiyete dikkat çekmiştir. Ona göre bir grup izbandutun ada üzerine çıkıp topları yağmalamasının asıl sebebi mustahfızların kaleyi terk ederek daima karşı sahildeki bağ ve bahçelerde rençberlikle meşgul olmasıydı. Tüm sahillerin, boğazın ve hatta İstanbul'un bile tehdit altında olduğu böyle bir dönemde körfezdeki bu hali gaflet olarak tanımlayan Cevdet Paşa, İstanbul'un telaşa kapılıp körfez güvenliği için bazı önlemler aldığını ifade etse de, topların yağma edilmesine varan bu olaydan sonra tüm çabanın beyhude olduğunu ifade etmiştir.[85]

Aslına bakılırsa tabyaların inşa edildiği 1799 yılından sonra genellikle iki yıl arayla bölgedeki mühimmat ve asker yoklamaları yapılmış, müstahkem mevkilerin korunmasına gayret edilmişti.[86] Hatta askerî birimlerin sürekli tamiri için Gelibolu'da marangoz esnafının başı olarak tayin edilecek kişilere hizmet şartı uygulaması da yürürlüğe konmuştu. Gelibolu'da mimar unvanıyla söz konusu esnaf teşkilatını yönetmeye talip olanlar, körfez kalelerinin meccanen tamiriyle sorumlu tutulmuştu.[87] Ancak tüm bunlar yirmi yıl gibi bir süre sonra körfezdeki güvenlik açığının tekrar doğmasına mani olamamış, özellikle körfezdeki askerlerin zafiyeti önlenememişti. Temmuz 1821'de körfezdeki askerî zafiyeti İstanbul'a bildiren Gelibolu ayanı Karaosmanzâde Ali, Muarız Kalesi ve tabyaların harap olduğunu daha önce de merkezi yönetime yazdığını, şimdi böylesi bir *hengâm-ı ihtilâlde* (Rum İsyanı) buraların kullanılamayacak olması nedeniyle bir an önce tamirat ve mühimmat sevkinin tamamlanması gerektiğini bildirmişti. Söz konusu tamiratı üstlenebileceğini de bildiren âyan, maiyetindeki adamları körfeze göndererek bir durum raporu da hazırlatmıştı.[88]

1821 yazında körfezdeki askerî birimlerde farklı çaplarda toplam 43 adet balyemez topu mevcuttu. Bunların 22'si Muarız Adası'nda, 5'i Karaçalıaltı, 6'sı İbrice, 7'si Bakla Burnu ve 3'ü de kullanılamaz hâlde olmakla birlikte Kabatepe tabyasında bulunmaktaydı. Muarız Adası ve Kabatepe'de bulunan bir miktar yuvarlak dışında bölgede top mühimmatı neredeyse hiç yoktu.[89] Bu nedenle seri bir şekilde pek çok mühimmat ile farklı çaplarda 500 adet yuvarlak tabyalara dağıtılmıştı. Aynı tarihte tabyalara 30 kantar da siyah barut gönderilmişti.[90]

85 Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 11, s. 252.

86 BOA, C.AS, 828/35289.

87 BOA, Cevdet Maarif (C.MF), 78/3894.

88 BOA, C.AS, 812/34500, Belge 2.

89 BOA, C.AS, 812/34500, Belge 1.

90 BOA, C.AS, 794/33669.

Temmuz 1821'de Çirmen Sancağı Mutasarrıfı ve eş zamanlı olarak Bolayır Muhafızı görevlerini uhdesinde bulunduran Mehmed Salih Paşa da körfezdeki askerî yapılar hakkında raporunu İstanbul'a sunmuş ve yapılması gerekenleri sıralamıştır.[91] Mehmed Salih Paşa raporunda şunları belirtmiştir:

"Keşan'a 6 saat uzaklıkta olan İbrice Tabyası'nda mühimmat yoktur. Olsa bile bunları muhafaza edecek bir yer bulunmamaktadır.[92] Tabyanın tamir edilmesi, gerekli mühimmat, alet-edevat ve birkaç topun buraya gönderilmesi gereklidir.

Muarız denilen yer Eski Kale ismiyle şöhret bulan ve tamamen harap olan bir yerdir.[93] Yeniden inşası çok masraflı ve uzun zaman alacağından mümkün değildir. İbrice Tabyası "derin liman" olarak bilindiğinden buraya dört mazgallı bir tabya yaptırılıp gerekli toplar yerleştirilir ve tahkim edilirse sahil şeridinin muhafazası sağlanabilecektir. Dolayısıyla Eski Kale'nin ayağa kaldırılmasına gerek yoktur.

Evreşe Kazası'na bağlı Karaçalı[altı] Tabyası'nda dokuzar çapında 5 parça âlâ İngilizkârî top ve bir miktar yuvarlak bulunsa da, topların kundakları yoktur ve tabya haraptır. Kundaklar inşa edilip, tabya imar edilmedikçe buranın muhafazası beyhudedir. Bu yüzden Çanakkale veya İstanbul'dan kundak yapabilen ustalar getirtilmelidir.

Malkara'ya tabi Bakla Burnu'nda dokuzar çapında 7 parça top mevcuttur. Kundaksız olanların tamir edilmesi, mevcut yuvarlak miktarının da çoğaltılması ve barut yollanması gerekmektedir.

Bakla Burnu'na 5 mil, Karaçalı[altı]'na 3 mil uzaklıkta olan Muarız Adası ortasında bir kale ve etrafında dört tabya ile bir kule vardır. Bunların bir kısmı haraptır. Topları zayi olmuş olup kullanılmaları zordur. Buranın muhafız askerleri gaflete düşerek firar etmişler ve adayı bakımsız bırakmışlardır. Kalenin konumu çok iyi olduğundan bir an önce tamir edilmesi, gerekli top ve mühimmatın takviyesi ile gece-gündüz nöbette duracak topçuların tayini güvenlik için gereklidir.

Şehirköy'e 6 saat uzaklıkta olan Kabatepe Tabyası cephâne ve mühimmat bakımından boştur. Takviye edilmesi gerekmektedir.

Kale ve tabyalardaki top ile mühimmat eksiğinin tamamlanması emri verilse de cephânesi sağlam olmayan yerlerde öncelikle inşaatın tamamlanması gerekmektedir.

91 BOA, C.AS, 812/34500, Belge 1.

92 Demek ki daha önce yapılan cephâne harap olmuştu.

93 Bugün Gökçetepe Kalesi olarak bilinen eski Megariz Kalesi'nden bahsedilmektedir.

Bunun için Edirne'den demirci ustalar ve Maydos Köyü'nden marangoz ameleler getirtilerek inşaatın hızlandırılması uygundur."

Çirmen mutasarrıfının aktardığı bu bilgiler 1821 yılında körfezdeki yapılarla ilgili geniş bilgiler sunmaktadır. Bilgilerden o dönem merkezi yönetim de istifade etmiş, bahse konu tüm tamirlerin yaptırılması için Gelibolu ayanı Karaosmanzâde Ali bina emini tayin edilerek bölgede bulunan mimar halifesinin de ona yardımcı olması emredilmiştir.[94] Karaosmanzâde Ali, maiyetine verilen mimar halifesi Derviş Efendi ile birlikte ada üzerindeki kale ve tabyalar ile Kabatepe, Bakla Burnu, Karaçalıaltı ve İbrice tabyalarının gerekli tamir işlerini Mayıs 1822'den önce tamamlamış, keşif defterlerinde olmamasına rağmen top kundaklarının imal edilmesi de sağlanmıştır.[95] Tamir işleminden sonra Gelibolu ve Evreşe mahkemesi nâibleri yapılan işlemleri muayene etmekle görevlendirilmiştir.[96]

19. Yüzyılın İkinci Çeyreğinde Körfez İstihkâmlarının Durumu ve Akıbeti

Rum İsyanı sırasında yaşanan bazı yağma hadiseleri nedeniyle Saros Körfezi'nde sıkı tedbirler alınmıştı. Ancak isyan akabinde Osmanlı Devleti daha büyük bir krizle karşılaşmış, 1828 yılında bu sefer Osmanlı-Rus Savaşı başlamıştı. Öyle ki bu savaş sırasında Rus savaş gemileri körfeze kadar gelerek İbrice Limanı'nda bulunan topların falyalarını[97] çivilemiş, kullanılamaz hâle getirmişti.[98] Özetle, onca önleme rağmen tabyalar düşman tehdidi sırasında yetersiz kalmıştı. Hâlbuki 1828 yılında Akdeniz Boğazı Muhafızı Ali Paşa körfezdeki yetersizliğe dikkat çekerek İstanbul'a yapılması gerekenleri önermişti. Onun aktardığına göre, savaşla birlikte körfezde bulunan tabyalara yakın kazalardan otuzar kırkar kişi silahlandırılmış ve müstahkem mevkilerde görevlendirilmiş, buralara İstanbul'dan onar kişilik uzman topçu birliği gönderilmiş, hatta Teke ve Hamid sancaklarından çok sayıda asker de körfeze sevk edilmişti. Fakat on ay gibi bir sürede askerlerin çoğu firar edip asker mevcudu 620 kişi kalsa da bunların eli silah tutan ve sağlıklı olanları toplamda 50 kişiyi bile bulmamaktaydı. Saros Körfezi'nin muhafazasıyla görevlendirilen Kâşif Ömer Paşa ve 30 askeri savunma için ellerinden geleni yapsa da bu hâliyle

94 BOA, C.AS, 812/34500, Belge 1.

95 Tüm tamir işlemleri için başlangıçta 30.000 kuruş tahsis edilse de maliyet toplamı 77.000 kuruşu aşmıştı. BOA, C.AS, 543/22776.

96 BOA, C.AS., 803/34098.

97 Topun ateşlendiği delik.

98 BOA, HAT, 709/33945-A.

körfezin savunmasız bir vaziyette bulunduğu açıktı. Ali Paşa bir uçtan diğerine 32 saat mesafeye sahip böylesine büyük bir körfezin korunması için en az üç-dört bin adam gerektiğini belirtmiş ve sunduğu öneride Enez, Keşan, İpsala, Malkara, Evreşe ve Gelibolu kazalarından acilen yeni askerler yazılmasını istemişti. Bunun yanında körfez muhafızı Ömer Paşa'nın da sahil hattında daimi olarak devriye gezmesi gerektiğini vurgulamıştı.[99]

Körfezdeki askerî önlemler ile ilgili farklı bir görüş ise Asâkir-i Mansûre Seraskeri Mehmed Hüsrev Paşa'dan alınmıştı. 1827 yılında Seraskerliğe getirilen Hüsrev Paşa, bundan önce farklı yerlerde icra ettiği idari ve askerî görevleri yanında özellikle 1811-1818 ve 1822-1827 yılları arasında iki kez bulunduğu kaptan-ı deryalık göreviyle Ege ve Akdeniz'de önemli hizmetler vermişti. 1821 Mora İsyanı öncesi ve sonrasında Ege sahillerindeki korsan faaliyetlerini önleme çalışmalarını bizzat yürüten Hüsrev Paşa coğrafyaya hakim olduğu gibi, bu bölgede sahil muhafazasına dair önemli tecrübeler elde etmişti.[100] Bu tecrübeleri ışığında 1798 yılına ait haritaları ve özellikle Kale-i Cedîd'in planlarını incelediği anlaşılan Hüsrev Paşa, adanın Poyraz ve Lodos limanlarının büyük savaş gemilerinin giremeyeceği yerler olduğunu bu nedenle burada tamire muhtaç olan kaleyle vakit kaybedilmemesi gerektiğini belirtmişti. Ona göre düşmanın asker çıkarma riskinin çok yüksek olduğu körfez sahillerinin ve sahildeki tabyaların güçlendirilmesi gerekmekteydi.[101] Serasker Hüsrev Paşa'nın görüşleri ışığında körfeze İstanbul'dan topçu subayları gönderilerek tabya askerlerine eğitimler verilmiş[102], körfezde muvazzaf 141 askerin maaş ödemeleri Edirne Gümrüğü'nden yapılmaya başlanmıştı.[103] Bu sayede maaş ödemelerindeki aksaklıklar da giderilmeye ve askerlerin görev yerini terk etmesi önlenmeye çalışılmıştı.[104] Topçulara yeni bir nizam verilmesinde de, Tophâne-i Âmire'nin idaresinin Seraskerlikle birleştirilmesi sebebiyle Hüsrev Paşa'nın dahli olmuştu.[105] 1830 yılına gelindiğinde körfez tabyalarında görevli topçu er ve zabitlerinin sayıları şöyleydi:

99 BOA, HAT, 1019/42595.

100 Yüksel Çelik, *Şeyhü'l-Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa, II. Mahmud Devrinin Perde Arkası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 101 vd., 275.

101 BOA, HAT, 599/29335.

102 BOA, C.AS, 483/20177.

103 BOA, C.AS, 467/19498.

104 Nitekim tabyalarda görevli askerlerin maaş ödemeleri sürekli olarak geç yapılmaktaydı. İbrice Tabyası topçularının maaş ödeme talebi için Keşan Mahkemesi'ne başvurusu hakkında bk. BOA, C.AS, 16/705.

105 Çelik, *age.*, s. 295.

Tablo 1: 1830 Yılında Saros Körfezi'nde Görevli Topçu Askeri Miktarı

Görev Yeri	Topçu Neferi Sayısı	Zabitlerin Sayısı	Toplam
İbrice Tabyası	25	5	30
Karaçalı[altı] Tabyası	28	4	32
Bakla Burnu Tabyası	40	6	46
Kabatepe Tabyası	25	4	29
Muarız Kalesi (Kale-i Cedîd)	17	5	22

(**Kaynak:** BOA., D.BŞM..d., 9776, Sayfa 18-21; BOA., C.AS., 360/14924)

Kale ve tabyalarda görevli topçuların bir kısmı top ustası sınıfına mensup olup top bakım ve tamiriyle meşgul olurken[106], İbrice Tabyası'nda görevli Ahmed Ağa körfezdeki tüm tabyalarda bulunan topçulara yüzbaşı tayin edilmiş ve birlikler onun emrine verilmişti.[107] Aynı tarihte İbrice'de 5, Bakla Burnu'nda 9, Karaçalıaltı'nda 7 ve Kabatepe'de 6 top mevzilenmişti.[108]

1830 yılında Keşan ahalisinin mahkeme yoluyla İstanbul'a ilettiği bir talep körfez tabyalarındaki başıbozukluğun en önemli sebebini gün yüzüne çıkarmaktadır. Kaza sahili olan ünlü İbrice Limanı'na bir iskele yapılmasını içeren bu talep yazısındaki bilgilere göre tabya civarının ıssız olması nedeniyle görevli askerler ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli yerlerini terk etmekteydi. Bu durum tabyalarda daimi görev yapacak asker bulunmamasına sebep olmaktaydı. Limana bir iskele inşa edilmesiyle buradaki ticari ve sosyal hareketliliğin artacağı, dükkanlar ve meskenler inşasıyla birlikte askerlerin de her türlü ihtiyacının tabya yakınından karşılanabileceği hatırlatılmıştı.[109] Fakat Sadâret'e sunulan bu talebe verilen cevabın ne olduğuna dair bilgi bulunmamaktadır.[110]

106 BOA, C.AS, 360/14924.

107 BOA, D.BŞM.d, 9776, sayfa 18.

108 BOA, D.BŞM.d, 9776, sayfa 34-35.

109 BOA, HAT, 709/33945-A.

110 BOA, HAT, 709/33945. Arşivde, bundan yaklaşık on sekiz yıl sonraya 1848 yılına ait İbrice Limanı'nın düzenlenmesine dair bir plan bulunmaktadır. BOA., Plan-Proje-Kroki (PLK.p), 879. Yine 19. yüzyılın ikinci yarısında İbrice sahillerinde mesken inşaatına dair izin talepleri söz konusudur. BOA, Sadaret, Mektubi Kalemi Evrakı (A.MKT), 91/90. Dolayısıyla bölgenin sosyo-ekonomik açıdan canlanması daha geç tarihlidir.

Kale-i Cedîd'in inşa edildiği 1730 tarihinden bir asır, sahil tabyalarının kurulduğu 1799'dan 33 sene sonra, değişen idari ve askerî şartlar ile özellikle askerî teknolojinin savaş gemileri üzerindeki tesiri Saros Körfezi'nde de bazı yeni kararları zorunlu kılmıştır. Nitekim Piri Reis'in de kaleme aldığı kadim denizcilik esaslarına riayet edilerek istihkâm sistemi kurulmuş olan körfezde, hem 18. yüzyıldaki savaş ve korsanlık hadiselerinde hem de Rum İsyanı ve 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı'nda ciddi zafiyetler yaşanmıştı. 1832 yılında Osmanlı makamları arasındaki birtakım yazışmalar Saros Körfezi'nde bulunan İbrice, Karaçalıaltı, Bakla Burnu ve Kabatepe tabyalarının artık gereksiz olduğunu ve yıkılması önerisini açıkça dile getirmekteydi. Bu kararla tabyalarda bulunan topçu askerlerinin dağıtılması, maaş kayıtlarının muhasebe defterlerinden çıkartılması; tabyalarda mevcut top ve mühimmatın Çanakkale Boğazı'na nakledilmesi emredilmişti. Boğaz muhafızının söz konusu emri uygulamak üzere körfeze geldiği sırada topçuların zabiti tarafından kendisine muhalefet edildiğinde bir kez daha İstanbul'da görüşülen kararın aynen uygulanması istenmişti.[111]

1832 yılına ait bu kararın uygulanmasına dair detaylı bilgi bulunmamakla birlikte söz konusu tarih itibarıyla Osmanlı arşiv belgeleri arasında bu tabyalara dair hiçbir ize rastlanmaması dikkat çekicidir. Özellikle bugün bahse konu mevkilerde ayakta olan herhangi bir yapı bulunmaması da yıkım işlemine delalet etmektedir. Nitekim mühimmat ve asker bakımından boşaltılan böylesine müstahkem yerlerin, Saros Körfezi gibi pek çok tehdide açık bulunan sahillerde başıboş bırakılmasındansa devlet eliyle yıkılmış olması akla da yatkındır.

Tabyaların akıbeti malumken ada üzerinde bulunan kale ve diğer küçük tabyalarla ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Yıkım kararında kaleden bahsedilmemekle birlikte, yakın tarihlerde söz konusu adanın da askerî açıdan terk edilmiş olması muhtemeldir. Nitekim bugün askerî talimlerin yapıldığı "Hedef Adası" olarak kullanılan bölgede herhangi bir yapı izi bulunmamaktadır.

111 BOA, C.AS, 144/6372.

Sonuç

14. yüzyıl ortasından 17. yüzyıl sonlarına kadar, körfezde herhangi bir askerî istihkâm kurma gayretinde bulunulmasa da körfez kıyılarından tahıl kaçakçılığı yapılması Osmanlı Devleti'ni bazı tedbirler almak zorunda bırakmıştır. Araştırma sonuçlarına göre 1730'da körfezde bulunan büyük ada üzerindeki tarihî manastırın faaliyetlerine son verilmiş ve onun yerinde Kale-i Cedîd ismiyle askerî bir yapı inşa edilmiştir. Piri Reis'in körfezdeki iki harap askerî mevkiden biri olarak işaret ettiği tarihî Megariz Kalesi'nin tamir ve kullanımını tercih etmeyen Osmanlı Devleti, körfez içine hâkim olan ada üzerinde bir askerî yapılanmaya gitmiştir. Tahıl kaçakçılığının önlenmesi başta olmak üzere her türlü asayiş sorununa müdahale etmekle vazifelendirilen Kale-i Cedîd, 18. yüzyıl boyunca yaşanan birden fazla savaş sırasında önemli tehlikeler atlatmıştır. III. Selim'in sahil ve boğazlarda kale/tabya istihkâmlarına verdiği önem ve uyguladığı yeni istihkâm stratejileri neticesinde oluşturulan kapsamlı tahkimat projeleriyle paralel olarak körfezde çok yönlü bir sahil savunma sistemi kurulmuştur. Bu bağlamda 18. yüzyıl Osmanlı askerî yenileşmesi ve özellikle tahkimat reformları çerçevesinde Saroz Körfezi'nde de önemli adımlar atılmıştır. Kale-i Cedîd'in yetersizliği gözetilerek, körfeze giren gemilerin mecburi rotaları, demir atmaya müsait olan liman önleri ve asker çıkarmaya müsait sahiller dikkate alınarak dört önemli mevkide tabyalar inşa edilmiştir. Bunlar körfezin kuzey kıyısında batıdan doğuya sırasıyla İbrice Limanı Tabyası, Karaçalıaltı Tabyası ve güney kıyısında Kabatepe ile Bakla Burnu Tabyası'ydı. (Bk. Ek 2) Sahil tabyalarının konum ve menzilleri dikkate alınarak ada üzerinde önemli noktalarda da yeni tabyalar kurulmuştur.

1800'lü yılların başına kadar Fransa akabinde de Rum korsan ve isyancıları ile Rus donanmasının nöbetleşe tehditleri Saros Körfezi'ndeki müstahkem mevkilerin daima tamir, takviye ve güçlendirilmesini gerektirmiştir. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı, 1821 Rum İsyanı ile yine 1828 Osmanlı Rus Savaşı sırasında körfezdeki birimlere önemli ve bir o kadar da maliyetli destekler sağlanmıştır. Tüm bunlara rağmen arşiv belgelerine yansıyan bazı olaylara göre körfezin güvenliği tam olarak temin edilememiş çeşitli saldırılar vuku bulmuştur. Burada en önemli sebep şüphesiz hem kıyı şeridinin hem de tabya mevkilerinin ıssız olması ve tayin edilen askerlerin sıklıkla firar etmesiydi. 1832'de alınan bir kararla artık ihtiyaç kalmadığı mütalaa edilen bahse konu dört tabyanın askerleri dağıtılmış ve topları Çanakkale Boğazı'na nakledilmiştir. İçleri boşaltılan tabyaların da yıkılmasına karar verilmiştir.

Günümüzde literatür ve uydu görüntülerinden yapılan incelemelere göre söz konusu mevkilerde ayakta kalmış herhangi bir yapı söz konusu değildir. Özellikle Bakla Burnu ve Kabatepe'de herhangi bir iz görülmemektedir. Karaçalıaltı denen mevkide de aynı durum söz konusuyken, İbrice Limanı Tabyası'nda birtakım arkeolojik kalıntılar bulunmaktadır. Bugün hemen kuzeyinde bulunan Mecidiye Köyü (19. yüzyıl sonlarına kadar Tekke Köyü) sebebiyle Mecidiye Kalesi olarak bilinen yerin Osmanlı döneminin İbrice Limanı Tabyası olduğu kesindir. (Bk. Ek 2) Özellikle arşiv belgelerinde "Kandil Burnu denen yerde" olarak tanımlanan bu tabya Mecidiye Kalesi'nin üzerinde bulunduğu kayalık alandaydı. Buranın Osmanlı öncesinde Roma dönemine kadar geriye götürülebilecek bir tarihi olduğu arkeolojik buluntulardan anlaşılsa da, günümüze ulaşan harabeye ait son yapının 1799'da Keşan ahalisi marifetiyle inşa edildiği açıktır. Günümüzde Gökçetepe Kalesi isimli yerde bulunan kalıntılar ise esasında eski Megariz Kalesi'ne aittir. Buranın varlığı ve harap vaziyette bulunduğu bilgisi hem 16. yüzyıl hem de 19. yüzyıl kaynaklarında sabittir. Piri Reis'in bugünkü Yaylaköyü sahiline tesadüf eden yerde gösterdiği "harap hisarlık" ile ilgili ise Osmanlı döneminde kullanıldığına ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

Ali Emiri Tasnifi, Sultan Abdülhamid I (AE.SABH.I), 324/22087.

Ali Emiri Tasnifi, Sultan Mahmud I (AE.SMHD.I), 181/14130.

Ali Emiri Tasnifi, Sultan Mustafa III (AE.SMST.III), 63/4715; 192/15106.

Ali Emiri Tasnifi, Sultan Selim III (AE.SSLM.III), 159/9527; 193/11648; 194/11655; 241/14003.

Bab-ı Asafi, Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d), 60/179; 115/972; 135/1710; 137/13; 137/95; 137/97; 144/595.

Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d), 9776.

Bab-ı Defteri, Başmuhasebe Kalemi, Bina Eminliği Defterleri (D.BŞM.BNE.d), 16087.

Cevdet Tasnifi, Askeriye (C.AS.), 16/705; 33/1483; 114/5158; 124/5549; 144/6372; 186/8051; 360/14924; 381/15739; 436/22093; 467/19498; 478/19929; 483/20177; 489/20409; 504/21034; 507/21200; 528/22027; 529/22082; 543/22776; 735/30812; 746/31382; 794/33669; 803/34098; 812/34500; 828/35289; 861/36868; 965/41997; 1017/44582; 1090/48106; 1092/48223; 1124/49884; 1131/50202; 1220/54731.

Cevdet Tasnifi, Evkaf (C.EV), 36/1788; 436/22093.

Cevdet Tasnifi, Maarif (C.MF), 78/3894.

Haritalar (HRT.h), 421; 1017.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi (HAT), 151/6350; 151/6388; 152/6416; 154/6467; 253/14376; 264/15334; 274/16139; 599/29335; 599/29335-A; 599/29335-B; 709/33945; 709/33945-A; 941/40612; 1019/42595; 1470/22.

Plan-Proje-Kroki (PLK.p.), 879.

Sadaret, Mektubi Kalemi Evrakı (A.MKT), 91/90.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 8, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet 1309.

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, C 11, Matbaa-i Osmaniye, Dersaadet (Baskı tarihi yok).

Akın, Sevgi, *Osmanlı Klasik Döneminde Tekirdağ ve Keşan: 1456-1556*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2014.

Aydın, Hacı Veli, "1821 Yunan İsyanı Sırasında Selanik Sancağı ve İsyana Karşı Alınan Önlemler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XXXIII/S. 2, 2018, s. 303-334.

Aydın, Mahir, "Cezayirli Gazi Hasan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 7, s. 501-503.

Aydüz, Salim, *Tophâne-i Âmire ve Top Döküm Teknolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

Baron de Tott, *Memoirs of Baron de Tott*, C II, G. G. J. and J. Robinson, London 1785.

Beyhan, Mehmet Ali, *Câbî Tarihi (Târîh-i Sultân Selîm-i Sâlis ve Mahmûd-ı Sânî) Tahlîl ve Tenkidli Metin*, C I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Bostan, Hümeyra, *Defending The Ottoman Capital Against The Russian Threat: Late Eighteenth Century Fortifications of Istanbul*, İstanbul Şehir Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2020.

Bostan, İdris, "Gemi, Osmanlı Dönemi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 14, s. 11-15.

Çelik, Yüksel, *Şeyhü'l-Vüzerâ Koca Hüsrev Paşa, II. Mahmud Devrinin Perde Arkası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Dinç, Güven, "Yunan İsyanı Sırasında Çanakkale Savunması (1821-1829)", *Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Prof. Dr. Zeki Arıkan Anısına Tarih Tasarımları*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 219-238.

Doğan, Faruk, "Osmanlı Tuz Üretimi, Ticareti ve Mali Önemine Dair Bir İnceleme: İnöz (Enez) ve Kavak Memlaha Mukataası", *Kırklareli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Istranca Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 1/S. 1 (Ocak 2023), s. 1-18.

Durmuş, Fuat, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle Muarız (Saros) Körfezi Cedid Kalesi", *KÜLLİYAT Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 4, 2018, s. 35-45.

Durmuş, Fuat, "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle Muarız (Saros) Körfezi'ndeki Kale-i Cedid (Manastır) Kalesi", *OTAM*, S. 45, Bahar 2019, s. 39-48.

Erkal, Mehmet, "Arşın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 3, s. 411-413.

Evliyâ Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Cilt I, 5. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

Hatip, Salih Murad, *Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi*, Hacettepe

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2013.

Keskin, Özkan, "On Dokuzuncu Yüzyılda Çanakkale Boğazı'nda Yeni Bir Savunma Noktası: Bigalı Kalesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C 22/S. 2, 2021, s. 255-275.

Kulu, M. Mustafa, "1530'da Çanakkale Yöresinde Yerleşme ve Nüfus", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, C 2/S. 2, 2004, s. 197-240.

Kurtuluş, İsmail Hakkı, *Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2020.

Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriyye*, Library of Congress Kataloğu Num: 2021667235. https://www.loc.gov/item/2021667235 son erişim tarihi: 11.12.2023.

Saybir, Hasan, *Bir Aile İşletmesi Olarak Gelibolu Peksimethanesi Bulgaroğulları Ailesi (1710-1861)*, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2021.

Soysal, İsmail, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Şenyurt, Oya, "III. Selim Döneminde İnşaat Ortamını Yönlendiren İki Fransız Mühendis ve Kale Tamirleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C XXVIII/S. 2, 2013, s. 487-521.

Tetik, Metin, "Gelibolu Yarımadası'nda İlk Osmanlıların Fetih Güzergâhı ve Gelibolu'nun Fethi (1354)", *Osmanlı Araştırmaları*, C 61, 2023, s. 43-82.

Tuncer, Harun, "Sakalı Göbeğinde Bir İskoç: Hacı Mustafa Resmî", *Türkiyat Mecmuası*, C 33/S. 1, 2023, s. 175-197.

Yeşil, Fatih, *Trajik Zafer, Büyük Güçlerin Doğu Akdeniz'deki Siyasi ve Askeri Mücadelesi (1806-1807)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.

Yeşil, Fatih - Gezer, Ömer, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Sürat" Topçuluğu II (1773-1807): Taktik, Talim, Muharebe Performansı ve Nizâm-ı Cedid ", *Osmanlı Araştırmaları*, C LIII, 2019, s. 231-285.

EKLER

Ek 1: Piri Reis'in Megariz Denizi Haritası. (Kaynak: Kitâb-ı Bahriyye)[112]

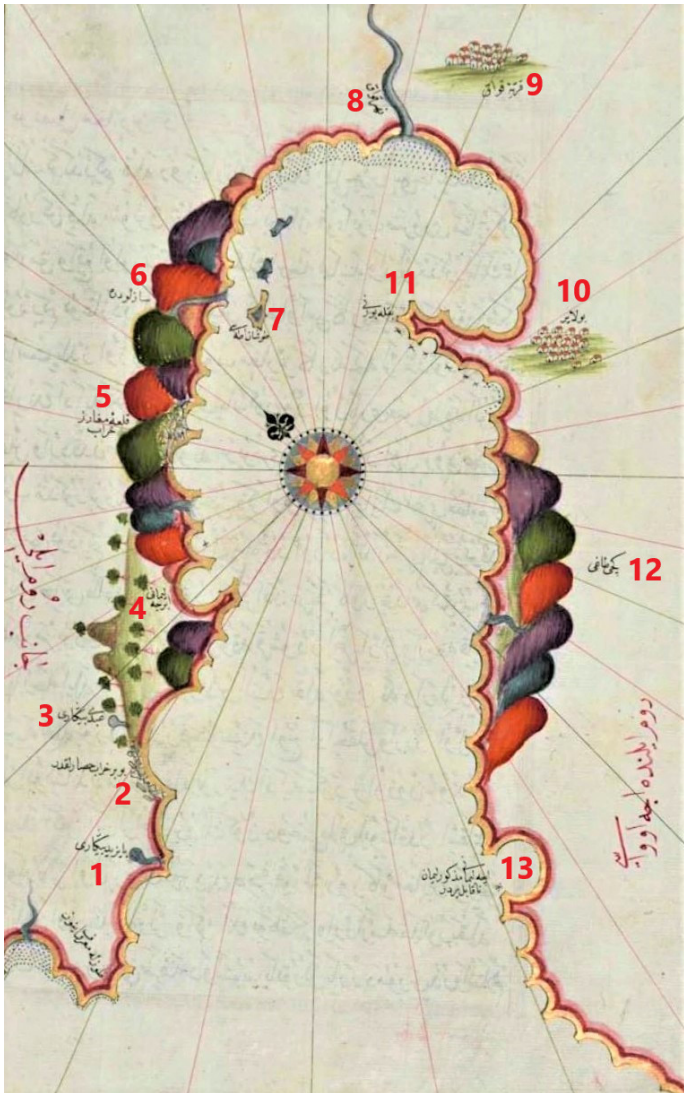

112 1. Bayezid Pınarı, 2. Harap Hisarlık, 3. Abdi Pınarı, 4. İbrice Limanı, 5. Megariz Kalesi (Harap), 6. Sazlı Dere, 7. Tavşan Adası, 8. Kavak Nehri, 9. Kavak Köyü, 10. Bolayır, 11. Bakla Burnu, 12. Keçi Dağı, 13. Ece Limanı.
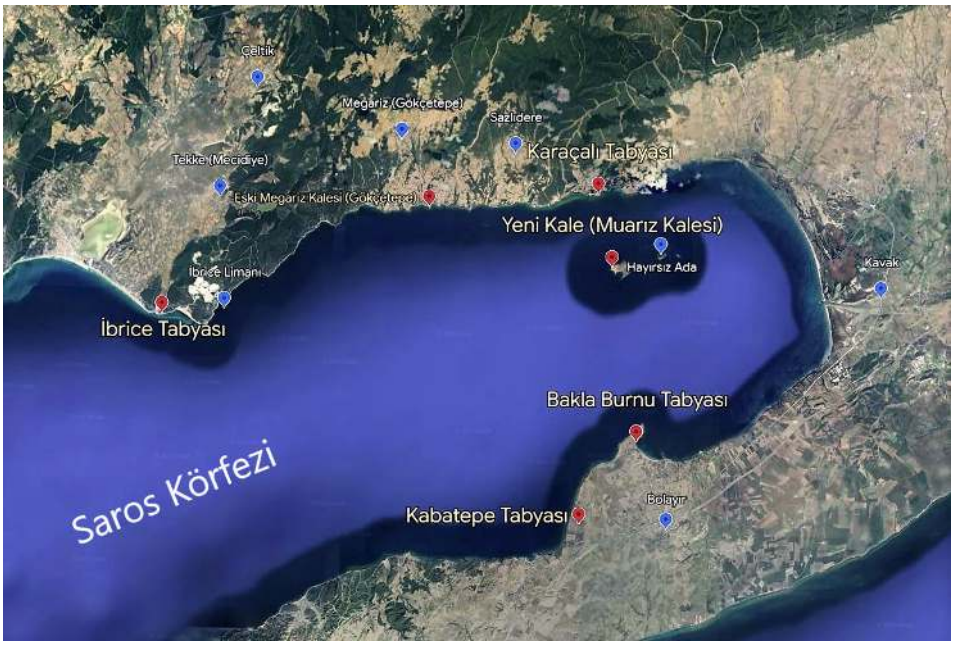
Ek 2: Saros Körfezi'nde Yer Alan Tarihi Mevkilerin Konumu